

HD 20 24

HÖGSTA DOMSTOLENS VERKSAMHETSBERÄTTELSE

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet_____	s. 5
Arton år i Högsta domstolens tjänst_____	s. 7
Chef i Högsta domstolens kansli_____	s. 11
Lagstiftningen och prejudikatdomstolen ____	s. 14
Regeringsformen – en 50-årsjubilar med en lång tradition ____	s. 31
Högsta domstolens bibliotek och rättsutredningar _____	s. 33
Rättsfall i korthet _____	s. 36
Några händelser under året_____	s. 42
Statistik _____	s. 44
Högsta domstolens ledamöter_____	s. 50

Ordföranden har ordet

Den som tog del av Högsta domstolens verksamhetsberättelse förra året känner väl till att domstolen sedan 1949 huserar i Bondeska palatset i Gamla stan. Bara ett stenkast från domstolen, på Helgeandsholmen, ligger riksdagen som är Sveriges lagstiftande församling och det svenska folkets valda representanter. Ytterligare en bit bort, vid Rosenbad, har Regeringskansliet sina lokaler. Regeringen styr riket och är drivande i arbetet med att förändra lagarna. Det fysiska avståndet mellan den lagstiftande, verkställande och dömande makten är inte särskilt långt, men deras funktioner ska hållas isär.

Även om det är viktigt i en demokrati att de olika funktionerna är separerade från varandra utesluter detta inte att det finns ett samspel mellan riksdagen, regeringen och domstolarna. Tvärtom är ett sådant samspel en naturlig beståndsdel i ett välfungerande samhälle. Detta samspel illustreras genom flera artiklar i årets verksamhetsberättelse på temat lagstiftningen och prejudikatdomstolen. Där beskrivs en del av de skilda uppgifter som ligger på lagstiftaren, regeringen och domstolarna, men också de gränser som gäller för de olika organens befogenheter.

Att stifta lagar som ger generella regler för olika delar av samhället är en uppgift som de folkvalda i riksdagen ensammar förfogar över. Och en av regeringens centrala uppgifter är att ta initiativ till ny lagstiftning. Men lagstiftning tillkommer inte i ett tomrum utan ofta är nya lagregler ett resultat

av att en frågeställning har aktualiserats i något särskilt sammanhang. Det kan exempelvis vara så att det i ett avgörande från Högsta domstolen uttryckligen har framhållits att det finns behov av ny lagstiftning rörande en viss fråga. Även om domstolen inte tydligt har pekat på något sådant behov kan ett prejudikat ändå resultera i att regeringen tar initiativ till ny lagstiftning. Samspelet kommer också till uttryck på det sättet att Högsta domstolen, när ny lagstiftning har införts, kan behöva klargöra hur de regler som riksdagen har antagit ska tolkas och tillämpas. Domstolens avgörande kan, i sin tur, leda till att regeringen åter ser behov av att se över lagstiftningen och lämna förslag på förändringar. På detta sätt sker ett samspel mellan regeringen, lagstiftaren och domstolen. Mer om detta finns att läsa längre fram i verksamhetsberättelsen. ▶

Anders Eka

Justitieråd och Högsta domstolens ordförande

Liksom föregående år uppmärksammas i årets verksamhetsberättelse några av domstolens medarbetare. En kategori som inte tidigare har presenterats i det här sammanhanget är cheferna på mellannivå i domstolen. Det handlar om de viktiga posterna som beredningschef, chefsadministratör och handläggarghief. Deras arbetsuppgifter och roll beskrivs närmare i artikeln Chef i Högsta domstolens kansli.

I en prejudikatdomstol som Högsta domstolen är tillgången till ett omfattande bibliotek med både äldre och nyare litteratur av avgörande betydelse för verksamheten. I år uppmärksammar vi därför också domstolens bibliotekarie. Hennes centrala och mycket viktiga funktion behandlas i artikeln om domstolens bibliotek och rättsutredningar.

Sist men inte minst handlar en artikel om avdelningsordföranden Gudmund Toijer med anledning av att han efter 18 år som ledamot nu lämnar Högsta domstolen för att gå i pension. Mycket har förändrats på domstolen sedan Gudmund tillträdde som justitieråd 2007. Det gäller bland annat domstolens sätt att skriva och resonera i sina avgöranden. Detta och annat berörs i artikeln.

Jag har nyss nämnt den grundläggande rollfördelningen mellan riksdag, regering och domstolar i det svenska statskicket. Denna rollfördelning och andra för det svenska samhället centrala frågor regleras i vår grundlag, närmare bestämt i regeringsformen. Under 2024 firade regeringsformen 50-årsjubileum, något som uppmärksammats på många sätt under året, bland annat i riksdagen och på Högsta domstolen. Här hölls i början av sommaren ett seminarium om vår nuvarande regeringsform. Om regeringsformens långa historia och framväxt kan man läsa i artikeln Regeringsformen – en 50-årsjubilar med en lång tradition.

Det är min förhoppning att det som presenteras i årets verksamhetsberättelse ska upplevas som intressant och stimulerande. Jag önskar er god läsning om året som gått på Högsta domstolen!

ANDERS EKA
JUSTITIERÅD OCH
HÖGSTA DOMSTOLENS ORDFÖRANDE

Gudmund Toijer

Justitieråd och
avdelningsordförande

rton år i Högsta domstolens tjänst

När justitierådet även Högsta domstolens
avdelningsordförande Gudmund Toijer går i pension kan
han se tillbaka på en rik och omfattande karriär. ▶

Du tog din juristexamen 1981 vid Stockholms universitet. Vad fick dig att välja juridik?

– Jag gick latinlinjen på gymnasiet, vilket traditionellt var en bra förberedelse för att studera juridik. Jag hade en farbror som var jurist, så jag hade en viss bild av yrket. Men främst var det nog att jag alltid haft ett brett humanistiskt intresse.

Efter examen började du som notarie i Norrköping. Hur var den upplevelsen?

– Då sågs notariatjänstgöring närmast som en praktik och en naturlig fortsättning på studierna. Jag valde Norrköping för att få se något annat än Stockholm, där jag vuxit upp. Jag trivdes bra i Norrköping, både med staden och arbetet. Efter avslutad notariatjänst blev jag uppmanad att söka mig till domarbanan vid Göta hovrätt. Då hade jag redan fått en förkärlek för arbete på domstol. Jag trivdes med den praktiska aspekten av arbetet, att parter kom med konkreta problem som kunde lösas genom juridiken. Som notarie reagerade jag även på att många brottsmisstänkta var yngre än jag själv, vilket var en insikt som gav perspektiv.

Du blev assessor 1991 och därefter arbetade du i mer än ett decennium på Regeringskansliet. Berätta mer om den tiden.

– Jag började på Justitiedepartementet under en mycket spännande tid när EG-rätten för första gången började integreras i svensk rätt och när det internationella perspektivet fick ett ökat genomslag. Det fanns en känsla på hela kansliet av att vi stod inför ett nytt tidevarv. Jag blev engagerad i flera olika rättsområden, bland annat sjö rätt och de civilrättsliga reglerna om internationella transporter. Jag fick också resa till Bryssel, Paris och New York för att delta i förhandlingar. En minnesvärd förhandling handlade om elektroniska konossement, som används vid stora råvarutransporter. Vi förhandlade med representanter från många olika länder om att ta fram en modell-lag för digitala

dokument, vilket på den här tiden var helt nytt. Det blev en försmak av hur snabbt nya rättsområden kan utvecklas när tekniken förändras. Men jag var också mycket i Bern och förhandlade om järnvägstransporternas civilrättsliga regelverk. Där godtogs enbart tyska och franska som förhandlingsspråk, så då var det tur att skolfranskan fanns kvar.

Du återvände senare till domaryrket och blev så småningom lagman på Svea hovrätt innan HD kallade. Hur var den resan?

– Jag avslutade min tid på Regeringskansliet som expeditions- och rättschef på Utbildningsdepartementet. Jag trivdes utmärkt med det, särskilt med att få jobba med så många olika yrkesgrupper. Men jag började sakna arbetet på domstol. Jag sökte mig därför till Svea hovrätt och efter några år som hovrättsråd blev jag hovrättslagman på dåvarande specialavdelningen för hyresfrågor. Jag trivdes verkligen med den kollegiala atmosfären på domstolen och lagmansrollen passade mig bra. Arbetsuppgifterna varierade, avdelningen var lagom stor och jag hade fantastiska kollegor.

Jag minns tydligt en dag, när jag varit lagman i kanske 15 månader. Telefonen hade just ringt två gånger med frågor i olika mål som behövde hanteras. När den sen ringde för en tredje gång på kort tid blev jag väldigt överraskad av att höra att det var dåvarande justitie-minister Beatrice Ask på tråden. Hon frågade om jag var intresserad av att bli justitieråd. Jag hade då aldrig riktigt tänkt att jag skulle få frågan. Jag samlade mig dock tillräckligt för att be om lite betänketid, med anledning av stundens allvar. Men särskilt länge behövde jag inte fundera.

Sedan du började på HD har du deltagit i över 600 prejudikat. Är det något mål som sticker ut?

– De mål som står ut mest är de från sommaren 2013. Jag hade tre referentskap den sommaren, och två av dem handlade om ne bis in idem på skatteområdet. Dessa avgöranden fick mycket

Gudmund Toijer
Justitieråd och
avdelningsordförande

Caroline Smith
Justitiesekreterare

Malin Falkmer
Justitiesekreterare

uppmärksamhet och ledde till en våg av resningsansökningar. Det tredje målet var ett miljömål om Ojnareskogen på Gotland. Det blev inte så mycket semester den sommaren. Men det är en stor förmån att få vara med och sätta rättsliga riktlinjer i frågor som har så stor betydelse.

2016 blev du avdelningsordförande på HD. Hur har det påverkat ditt arbete?

– Det innebär att jag är ordförande i de mål jag deltar i. Därmed skriver jag inte längre första votum till domar och beslut i målen. Jag saknar ibland skrivandet, särskilt arbetet med att bygga upp resonemang och struktur i texten. Som referent har man även möjlighet att presentera målet både muntligt och skriftligt, vilket jag alltid tyckte var givande. Jag tycker om att skriva, både domar, utredningar och juridisk litteratur. Samtidigt innebär ordförandeskapet att man får en annan överblick och en större möjlighet att leda det kollegiala arbetet, vilket också är stimulerande.

Vilken har varit den största utmaningen under din tid på HD?

– En av HD:s största utmaningar är att upprätthålla kvaliteten i varje avgörande – det måste bli bra, varje gång. Varje mål är viktigt, och vi måste alltid vara engagerade och uppdaterade, särskilt med tanke på hur snabbt lagstiftningen och internationella rättsliga standarder förändras. Det kräver att man är arbetsam och intresserad. Det är såklart inte lätt, men samtidigt har det inte känts som en uppoffring. Under min tid här har det skett en stor samhällsförändring och det ställer krav på att HD ska vara relevant. Vi har svarat på detta genom att förändra vårt sätt att skriva. Nu förklarar och motiverar vi våra ställningstaganden mer. Man får ingen legitimitet i det moderna samhället genom att bara säga hur det är. För att man ska ha en trovärdighet måste man också förklara varför. Detta har utgjort en utmaning, men en som jag uppskattat att ta mig an.

Arbetsrätten är ett område som ligger dig särskilt varmt om hjärtat. Var kommer det intresset ifrån?

– Arbetsrätten är ett område som ofta handlar om vanliga människors problem, vilket gör det till vardagsjuridik i ordets positiva bemärkelse. Under min tid på Regeringskansliet arbetade jag mycket med arbetsrättsliga frågor och jag har också varit ersättare för vice ordförande i Arbetsdomstolen. Det är ett område där juridiken verkligen kan göra skillnad för individers livsvillkor, liksom för näringsliv och förvaltning. Det har alltid känts givande att få bidra till rättsutvecklingen på arbetsrättens område.

Vad ser du fram emot med att gå i pension?

– Jag ser fram emot att skriva fler artiklar och ha mer tid till läsning. När jag under en del av tiden vid Göta hovrätt veckopendlade mellan Jönköping och Stockholm hade jag en tradition av att alltid köpa en bok till tågresan på fredagen. Jag har även ett stort idrottsintresse, särskilt för fotboll, och det ska bli roligt att gå på fler matcher. Kanske kommer jag också att tillbringa lite mer tid på släktgården i Västergötland. Men främst ser jag nog fram emot att inte ha allt så planerat, utan att få ta dagen lite som den kommer.

Till sist, har du några tips till yngre jurister?

– Försök att inte planera karriären för mycket. Om man hela tiden strävar vidare är det lätt att missa de möjligheter som finns rakt framför en. Det är bättre att försöka trivas längs vägen. Om man har glädje av det ställe där man är just nu kan man fokusera bättre på uppgifterna och det skapar oftast de bästa förutsättningarna i längden. Ibland kommer det där telefonsamtalet ändå – det gäller bara att svara alla gånger.

Anders Hübinette

Beredningschef

Josefin Lilja Cohen

Chefsadministratör

C

chef i Högsta domstolens kansli

Högsta domstolens kansli utgörs av alla anställda utom justitieråden. Kansliet leds av kanslichefen. Inom kansliet, som består av två beredningsenheter och en administrativ enhet, finns ungefär 80 medarbetare. Deras arbete syftar till att på olika sätt ge justitieråden så goda förutsättningar som möjligt att utöva den dömande verksamheten. Mellan kanslichefen och medarbetarna finns också chefer för de olika enheterna och medarbetargrupperna. Beredningsenheterna leds av beredningschefer. Chefsadministratören är chef för domstolens administrativa enhet, och en handläggarchef leder domstolshandläggarnas arbete.

Högsta domstolens justitiesekreterare och beredningsjurister ansvarar för beredning och föredragning av mål. Föredragandena är fördelade på två beredningsenheter. Den ena enheten leds av beredningschefen Anders Hübinette och den andra enheten av beredningschefen Sofie Westlin. För närvarande är hon föräldraledig och i hennes ställe vikarierar justitiesekreteraren Jenny Engvall som beredningschef sedan i september 2024. ►

Beredningscheferna har det fulla personalansvaret för huvuddelen av medarbetarna på sina enheter, och funktionen kan jämföras med att vara chefsrådman på en större tingsrätt.

Anders Hübinette tillträdde sin anställning i maj 2023. Han är tjänstledig från en anställning som hovrättsråd i Svea hovrätt. Tidigare har Anders arbetat bl.a. som förbundsjurist och senare chefsjurist på Svenska Fotbollförbundet.

Anders: Alla medarbetare är väldigt duktiga och självgående, och för att utveckla kompetensen ytterligare strävar vi efter att föredragandena får portföljer med en variation av olika måltyper. I arbetet som beredningschef ingår därför att fördela mål. Det är också viktigt med regelbunden och konstruktiv återkoppling. Beredningscheferna hanterar vidare löpande frågor om hur målen bör handläggas och hur olika rutiner ska se ut. I detta ligger även att på ett ändamålsenligt sätt samordna mål med likartade frågeställningar.

Sofie Westlin har varit beredningschef sedan april 2024. Hon är tjänstledig från en anställning som rådman i Nyköpings tingsrätt. Senast har Sofie bl.a. varit tf. chefsrådman vid samma tingsrätt och dessförinnan justitiesekreterare i Högsta domstolen.

Sofie: Beredningscheferna fungerar ofta som en länk mellan föredragandena och andra delar av organisationen. En viktig uppgift är att se till att resurserna inom beredningen används på bästa sätt. Det gäller inte minst vid planeringen av femrådsmålen, dvs. huvudsakligen de mål som har beviljats prövningstillstånd. Högsta domstolen strävar efter en jämn prejudikatproduktion. Det kan vara en utmaning att hitta en bra balans där

varje föredragande har rätt arbetsbelastning samtidigt som justitieråden förses med mål i den takt som deras schemaläggning utgår från.

Jenny Engvall har varit justitiesekreterare sedan 2023. Hon har tidigare arbetat bl.a. med lagstiftningsarbete på Justitiedepartementet.

Jenny: Beredningscheferna har också en viktig roll när nya föredragandena ska rekryteras och introduceras i verksamheten, vilket sker flera gånger om året. Utöver det leder beredningscheferna många av de arbetsgrupper som finns i domstolen.

Maria Konstantinidou har varit handläggargreif i drygt ett och ett halvt år. Hon kommer närmast från en befattning som gruppchef inom Polismyndigheten. Även om domstols-handläggarna är fördelade på de två beredningsenheterna, är Maria chef över hela handläggargruppen.

Maria: Det är viktigt att se till varje medarbetares behov och att analysera hur var och en kan utvecklas i sitt arbete. Allmänt sett har jag ett stort fokus på personalfrågor. Det mest stimulerande i mitt arbete är att vara med och utveckla medarbetarna som grupp. Det är också angeläget att utveckla innehållet i handläggarnas arbete över tid. Vi vill naturligtvis behålla våra duktiga medarbetare så länge som möjligt. Därutöver är effektivisering och kvalitetssäkring av verksamheten något som alltid pågår. Under senare tid har det t.ex. handlat om att utveckla vårt sätt att arbeta med expediering av domar och beslut, posthantering och framtagande av tryck till föredragningar.

Josefin Lilja Cohen har varit chefsadministratör sedan april 2023. Hon arbetade dessförinnan i en motsva-

Anton Dahllöf
Justitiesekreterare

Jenny Engvall
Beredningschef

rande roll på en åklagarkammare. Josefin leder den enhet som har ansvar för olika stödfunktioner i domstolen: expeditionen, registrator, arkiv, IT, bibliotek, samordning och HR/administration. Den medarbetare som ansvarar för Lagrådets kansli tillhör också den administrativa enheten.

Josefin: Medarbetarna arbetar i hög grad självständigt på sina respektive områden. I det dagliga arbetet inom varje funktion handlar min uppgift därför mycket om att stödja och att delta punktvis i olika insatser. Jag är stolt över den administrativa enheten och det arbete som utförs här. Alla är ambitiösa och har höga förväntningar på sig själva. Det finns även ett stort engagemang för verksamheten. När allmänheten söker sig till domstolen är det ofta någon av medarbetarna vid administrativa enheten som utgör den första kontakten, så det är naturligt att bemötandefrågor tar

stor plats i det vi gör. Andra delar av mitt arbete rör frågor om budget och ekonomi samt lokaler och säkerhet. De uppgifterna genomförs i hög grad på eget ansvar men också i nära samverkan med kanslichefen.

Samarbetet inom chefsgruppen är mycket tätt. Avstämningar sker både strukturerat och löpande. Anders, Sofie, Jenny, Josefin och Maria ingår dessutom i Högsta domstolens ledningsgrupp tillsammans med domstolens ordförande Anders Eka, avdelningsordföranden Gudmund Toijer och kanslichefen Jens Wieslander. I ledningsgruppen diskuteras många frågor som rör domstolens verksamhet på ett övergripande och strategiskt plan, t.ex. målutveckling och generella prioriteringar. Att vara chef i Högsta domstolens kansli medför därför ett stort inflytande över domstolens ledning och utveckling.

Lagstiftningen och prejudikatdomstolen

Domstolarna och den lagstiftande makten är och ska vara åtskilda, och intar olika roller i rättsstaten. Medan regering och riksdag ansvarar för att utforma och besluta om regelverken är det domstolarnas uppgift att tillämpa gällande rätt. En prejudikatdomstol som Högsta domstolen ska dessutom vägleda andra domstolar om hur lagar och andra regler ska tolkas. Den verksamheten utgör därmed också normbildning.

Så hur ser gränsdragningen mellan lagstiftarens regelgivning och Högsta domstolens prejudikatverksamhet ut i praktiken? Rollfördelningen medför naturligtvis tydligt definierade avgränsningar, men förutsätter också en dialog mellan de olika institutionerna.

I
2
3
4

Initiativrätten

Utredningsverksamheten

*Den fortsatta
lagstiftningsprocessen*

*Prejudikatbildning
och ny lagstiftning*

I

Initiativrätten

Det är Sveriges riksdag som beslutar om nya lagar och lagändringar. Vanligen står regeringen bakom lagförslagen genom en proposition om ny lag eller lagändring som lämnas över till riksdagen. Även enskilda riksdagsledamöter kan ta initiativ till nya lagar genom så kallade motioner.

Högsta domstolen har ingen formell initiativrätt till ny lagstiftning. Högsta domstolens huvuduppgift är att skapa prejudikat för att ge vägledning om hur liknande fall i framtiden ska bedömas av allmänna domstolar och av rättslivet i övrigt. Det kan exempelvis röra sig om gränsdragningsituationer där vägledning om hur bedömningen ska göras inte tydligt framgår av lagtexten. Högsta domstolens prejudikatbildning kan

sägas fungera som ett komplement till lagstiftningen för att främja en enhetlig rättstillämpning bland de allmänna domstolarna.

Inför att Högsta domstolen ska meddela ett avgörande görs en grundlig rättsutredning av den aktuella frågan i målet. När rättsutredningen görs kan eventuella brister i lagstiftningen upptäckas. Det kan därför förekomma att Högsta domstolen i sitt senare

avgörande pekar på att det finns ett lagstiftningsbehov inom ett visst område eller rörande en viss fråga.

Ett exempel på när Högsta domstolen gjort detta är i avgörandet NJA 2008 s. 946. I målet var en person åtalad för att ha installerat dold kamerautrustning och genom denna spelat in ljud- och bildupptagningar av bland annat intimt umgänge mellan två andra personer. Personen dömdes för olovlig avlyssning avseende ljudupptagningen. Frågan i Högsta domstolen var om personen, avseende bildupptagningen, kunde dömas också för ofredande.

I domen framgår att frågan om ansvar för olovlig bildupptagning (och spridningen av sådana upptagningar) hade varit föremål för lagstiftarens överväganden under lång tid men att det i svensk rätt inte fanns något generellt förbud mot att utan samtycke filma en enskild person eller visa en sådan film för andra, även om den var djupt integritetskränkande. Högsta domstolen fann att gärningen inte kunde anses omfattas av brottet ofredande och ogillade därför åtalet i den delen. Högsta domstolen angav avslutningsvis att goda skäl kunde anföras för att förfaranden av det slag som var föremål i målet borde vara straffbara, men att det ankom på lagstiftaren att ta ställning till om en sådan kriminalisering borde införas och hur den i så fall borde utformas.

Några år senare, i regeringens proposition 2012/13:69 om kränkande fotografering, föreslogs att brottet kränkande fotografering skulle införas i brottsbalken. I propositionen hänvisas till att Högsta domstolen har påtalat att straffskyddet för olovlig filmning av någon är bristfälligt, med angivande av NJA 2008 s. 946. Bestämmelsen om brottet kränkande fotografering (4 kap. 6 a § BrB) infördes den 1 juli 2013.

Det förekommer även att Högsta domstolens avgöranden föranleder initiativ till ny lagstiftning utan att domstolen uttryckligen pekar på att det finns ett lagstiftningsbehov. Ett exempel på detta är domen ”Vapenattrappen” (NJA 2023 s. 393). I detta mål hade polisen bytt ut tre gömda vapen mot en vapenattrapp fyra månader innan en person försökte hämta vapnen. Personen åtalades för försök till synnerligen grovt vapenbrott bestående i att han försökt att olovligen inneha bland annat de vapen som hade beslagtogs. I gärningsbeskrivningen angavs att fara för brottets fullbordan hade förelegat eller varit utesluten endast på grund av tillfälliga omständigheter. Högsta domstolen fann att vapnen hade bytts ut redan innan personen hade format sitt uppsåt och att det därmed funnits en grundläggande brist i brottsplanen. Personen frikändes därför från ansvar för försök till grovt vapenbrott.

I juni 2023 beslutade regeringen att uppdra åt en särskild utredare att göra en bred översyn av de osjälvständiga brottsformerna i 23 kap. brottsbalken. I regeringens direktiv till utredaren angavs med hänvisning till Högsta domstolens dom ”Vapenattrappen”, att det var av särskilt intresse att utreda sådana fall när faran för brottets fullbordan är utesluten på grund av att myndigheter har ingripit eller brott har hindrats av någon annan liknande situation. Betänkandet *En översyn av 23 kap. brottsbalken (SOU 2024:55)*, överlämnades till regeringen i september 2024.

Trots att Högsta domstolen inte har någon formell roll i lagstiftningsprocessen kan domstolen genom prejudikatbildningen alltså ändå sägas i realiteten få ett visst inflytande över initiativen till ny eller förändrad lagstiftning.

SOU 2015:84

SOU 2015:83

SOU 2015:82

SOU 2015:81

SOU 2015:80

SOU 2015:79

SOU 2015:78

SOU 2015:77

SOU 2015:76

SOU 2015:75

SOU 2015:74

SOU 2015:73

SOU 2015:72

SOU 2015:71

Ytterligare åtgärder mot...

Medborgarna & medierna

FRAMTID SOKES -

Låt fler former framträda

Politisk information i skolan

Högskoleutbildningens finansiering och kommersiella

En annan tågordning - bortom järnvägsnuten

En annan tågordning - bortom järnvägsnuten

Bättre samarbete mellan stat och kommuner

Strandskyddet i praktiken

LU2015 Forskning, innovationer och utbildning

LU2015 Sveriges skolor - skolor för framtid

Plats för fler som bygger mer

Långtidsbudgeteringen 2015

En utvärdering av...

En utvärdering av...

En utvärdering av...

En utvärdering av...

En utvärdering av...

En utvärdering av...

En utvärdering av...

En utvärdering av...

2

Utrednings- verksamheten

När regeringen överväger att införa en ny lag inleds arbetet oftast med att en statlig utredning eller kommitté tillsätts för att undersöka förutsättningarna för det regeringen vill genomföra. Om det är en ensam person som ansvarar för utredningen talar man om en särskild utredare. Om uppdraget genomförs av flera personer är det i stället fråga om en kommitté. Exempelvis när det handlar om grundlagsfrågor går uppdraget i regel till en kommitté.

Regeringen lämnar sitt uppdrag genom direktiv till utredaren eller kommittén. I direktiven anger regeringen riktlinjerna för den särskilda utredarens eller kommitténs arbete, såsom vilken fråga som ska utredas, när utredningen ska vara färdig och om regeringen vill att utredaren lägger fram förslag på ny lagstiftning eller lagändringar. Det är inte ovanligt att det under arbetets gång lämnas tilläggsdirektiv från regeringen, med närliggande frågor att utreda.

Den särskilda utredaren eller kommittéordföranden leder utredningen och bidrar med sin erfarenhet och kompetens i frågan. Han eller hon medverkar även till att samla de experter som ska delta i utredningen. Expertgruppen kan bestå av personer från de myndigheter som berörs, till

exempel polis eller åklagare, eller personer som har forskat inom det område som utreds. Det kan också vara av intresse att utreda hur den aktuella frågan har hanterats i andra rättsordningar, inte minst i de nordiska grannländerna.

Den särskilda utredaren eller kommittén har hjälp av en eller flera utredningssekreterare. Utredningssekreteraren samlar in och sammanställer material i samråd med utredaren eller kommittén och gör rättsliga analyser och överväganden. Utredningens slutsatser och förslag till lagändringar formuleras i ett betänkande som överlämnas till regeringen. Betänkandet publiceras sedan i serien Statens offentliga utredningar, SOU. ▶

Flera av justitieråden och justitiesekreterarna i Högsta domstolen har erfarenhet av att delta i utredningsarbete. Vissa av justitieråden åtar sig uppdrag som utredare eller kommittéordförande, utifrån deras kompetens och erfarenheter. Det är däremot inte möjligt att kombinera en anställning som justitiesekreterare med att vara utredningssekreterare. Arbetet som utredningssekreterare är nämligen oftast ett heltidsuppdrag. Vanligtvis är det en assessor, en jurist som har genomgått den särskilda domarutbildningen, som utses till utredningssekreterare. Som utredningssekreterare måste man kunna producera mycket text inom begränsad tid, vilket assessorer ofta har erfarenhet av.

Norah Lind, som arbetar som justitiesekreterare i Högsta domstolen, var tidigare förordnad som utredningssekreterare i den kommitté som presenterade betänkandet *En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp (SOU 2023:17)*. Kommittén hade i uppdrag att överväga om det borde införas ett särskilt straffansvar för offentligt urskuldande, förnekande eller flagrant förringande av bland annat folkmord samt om bestämmelsen om hets mot folkgrupp skulle ändras på visst sätt. Hon arbetade tillsammans med justitierådet Stefan Johansson, som ledde arbetet.

Stefan: Det är viktigt att noga analysera regeringens direktiv eftersom de utgör ramen för utredningsarbetet. Som justitieråd vill man som regel inte utföra rena beställningsuppdrag. Det är därför en fördel att ha ett mer öppet mandat, till exempel så att uppdraget består i att utreda *om* det finns skäl att ändra på lagstiftningen och i så fall lämna förslag till det.

Norah: För mig var det viktigt att arbeta med en fråga som kändes intressant och spännande. Det fick också gärna vara något jag hade lite kunskap om sedan innan. För en domstolsutbildad jurist kan vissa delar av arbetet som utredningssekreterare innebära helt nya arbetsuppgifter. Eftersom varje utredning är en egen liten myndighet, ingår det till exempel i utredningssekreterarens arbetsuppgifter att ansvara för utredningens budget och ibland också att ordna en webbplats för utredningen.

Stefan: Det ska framhållas att samarbetet mellan utredaren och utredningssekreteraren är mycket viktigt, och kan vara avgörande för resultatet.

Norah: Jag instämmer. Som utredningssekreterare måste man driva utredningen framåt. Det är viktigt att ha struktur, men även god dialog med utredaren.

3

Den fortsatta lagstiftningsprocessen

Högsta domstolens ledamöter i plenum.

Efter att en utredning avslutats skickas den till berörda aktörer för att inhämta deras yttranden. Detta kallas för remissförfarande och är sedan länge ett betydelsefullt inslag i den svenska politiska beslutsprocessen. Många av de som kan beröras ges tillfälle att lämna sina åsikter över förslaget. Det kan vara allt från företag och intresseorganisationer till myndigheter och domstolar. Det händer att Högsta domstolen agerar remissinstans, även om det är mindre vanligt. ▶

Efter att utredningsarbetet har avslutats, men innan regeringen fattar beslut i ett ärende, ska regeringen ha inhämtat behövliga yttranden och upplysningar från myndigheter, organisationer och andra som kan beröras. Detta sker oftast genom ett remissförfarande. Genom förfarandet får berörda aktörer ta del av förslaget och lämna synpunkter. På så sätt blir frågorna allsidigt belysta och de praktiska konsekvenserna av förslaget kan klarläggas. Därmed ökar kvaliteten på regeringens och riksdagens arbete, vilket i förlängningen syftar till att skydda rättssäkerheten och effektiviteten i lagstiftningsarbetet och rättstillämpningen. En remittering går normalt till så att Regeringskansliet skickar förslaget, i form av ett betänkande eller en promemoria, för yttrande till remissinstanserna. Att inhämta sådana yttranden är också det vanligaste sättet att uppfylla det beredningskrav som följer av 7 kap. 2 § regeringsformen. Oftast begärs skriftliga yttranden, men ibland utnyttjas möjligheten att lämna synpunkter muntligen vid ett möte.

Bland annat av det skälet att justitieråd medverkar i granskningen av lagförslag i Lagrådet är Högsta domstolen i regel inte också remissinstans. Det förekommer dock att domstolen svarar på remisser. En remiss kan ställas till Högsta domstolen som domstol eller till Högsta domstolens ledamöter. Om en remiss ställs till domstolen granskas remissen ur Högsta domstolens synvinkel, det vill säga mot bakgrund av den verksamhet som bedrivs av domstolen och hur denna kan komma att påverkas av förslaget. Remissen besvaras då många gånger i administrativ ordning.

När en remiss ställs till ledamöterna ska de granska den utifrån respektive ledamots erfarenhet och mot bakgrund av deras position som

justitieråd i Högsta domstolen. Vid dessa tillfällen författar justitieråden remissvaret tillsammans och ärendet föredras i plenum (med samtliga justitieråd, även de som för tillfället tjänstgör i Lagrådet, närvarande). Remisser ställda till ledamöterna är ovanligare och handlar oftast om större, mer övergripande lagstiftningsprojekt med stora följdverkningar. Så var exempelvis fallet när Högsta domstolens ledamöter ombads yttra sig över betänkandet Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende (SOU 2023:12), som gällde bland annat centrala frågor om domstolarnas ställning.

Enskilda domstolar, som då får representera de intressen som landets domstolar ska bevaka, finns ofta med som remissinstanser.

När remitteringsförfarandet har avslutats och regeringen tagit ställning till de synpunkter som har kommit fram, kan ett lagförslag läggas fram. Men innan sådana förslag lämnas till riksdagen krävs i regel att de granskas av Lagrådet.

Lagrådets uppgift är att granska lagförslag som berör rättsområden av särskild vikt, så som grundlagsändringar och lagar som berör enskilda människors fri- och rättigheter samt personliga och ekonomiska förhållanden eller skyldigheter gentemot det allmänna. Lagrådets granskning ska avse hur förslaget förhåller sig till grundlagarna och rättsordningen i övrigt, men också hur förslagets föreskrifter förhåller sig till varandra och till rätts säkerhetens krav. Vidare ska Lagrådet granska om förslaget är så utformat att lagen kan antas tillgodose de syften som har angetts och vilka problem som kan uppstå vid tillämpningen. Lagrådet består av domare och tidigare domare från Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen.

FÖRSTAVISEN

FÖRSTAVISEN

FÖRSTAVISEN

Remissyttrande över promemorian Tilläggsprotokoll till Europakonventionen (Ds 2023:7)

DOMSTOLEN

Yttrande

Datum
2023-06-08

SUPREME COURT

4

Prejudikatbildning i samband med ny lagstiftning

Ett skäl bakom ett beslut att ge prövningstillstånd i Högsta domstolen kan vara att ny lagstiftning har trätt i kraft. Frågan om när i tiden som det är lämpligt för Högsta domstolen att komma med prejudikat över ny lagstiftning är dock inte självklar.

Det förekommer att Högsta domstolen behöver uttala sig om hur delar eller viss del av ny lagstiftning ska tolkas och tillämpas. I vissa fall kan det finnas skäl för Högsta domstolen att avvakta och se hur den nya lagstiftningen tillämpas av tings- och hovrätterna. Detta för att det ska kunna bedömas vilka delar av tillämpningen som behöver klargöras genom vägledande praxis. I andra fall kan det redan från den stund då lagstiftningen träder i kraft stå klart i vilka avseenden som det finns ett behov av prejudikat. Det finns då skäl för Högsta domstolen att mera omedelbart ta upp ett lämpligt mål för vägledning.

Ibland kan Högsta domstolens prövning visa att den nya lagstiftningen inte fått den eftersträlvade effekten. Nya lagändringar följer då ofta, vilket kan göra att det uppstår behov av ytterligare prejudikat.

Så var fallet när det gäller lagändringarna avseende straffet för mord. Straffskalan för mord i brottsbalken har ändrats tre gånger: 2009, 2014 och 2019. Genom lagändringen 2009 ändrades straffskalan så att straffet

på viss tids fängelse utvidgades till att vara lägst tio och högst arton år. Syftet med denna lagändring var att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning för mord och en höjd straffnivå för det tidsbestämda straffet för detta brott. År 2014 ändrades bestämmelsen ännu en gång. Avsikten var att göra fängelse på livstid till det "normala" straffet för mord. Lagtekniskt gick förslaget ut på att i straffskalan för mord ange att straffet är fängelse på livstid "om omständigheterna är försvårande". Den valda lagtekniska lösningen kritiserades, bland annat av Lagrådet.

I "Mordstraffskalan" NJA 2016 s. 3, uttalade Högsta domstolen att det fanns en motsättning mellan lagtexten och det syfte med lagändringen som hade uttryckts i förarbetena. Motsättningen prövades med hänvisning till legalitetsprincipen på så sätt att lagens ord ansågs ha företräde. Lagtexten bedömdes då inte innebära någon ändring av det tidigare rättsläget, utan i stället ett förtydligande av det. Omständigheterna i målet ansågs inte vara sådana att det fanns skäl för livs- ▶

tids fängelse. Påföljden blev i stället fängelse i sexton år.

Lagstiftaren formulerade 2019 om mordbestämmelsen ytterligare en gång för att åstadkomma effekten att livstidsstraffet ska komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare. I bestämmelsen anges det nu att som skäl för livstids fängelse ska särskilt beaktas om gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, inneburit svårt lidande för offret eller annars varit särskilt hänsynslös. Högsta domstolen har därefter kommit med ett flertal prejudikat som behandlar förutsättningarna för livstids fängelse enligt bestämmelsens nuvarande utformning, ”Mordet med kökskniven” NJA 2021 s. 32, ”Mordet med hanteln” NJA 2021 s. 583, ”Mordet vid busshållplatsen” NJA 2023 s. 29 I och ”Dödsorsaken” NJA 2024 s. 36.

Högsta domstolens prövning av ny lagstiftning kan även ta sikte på om lagstiftningsarbetet som sådant kan sägas uppfylla de grundläggande krav som uppställs i regeringsformen. I ”Den korta remisstiden” NJA 2018 s. 743 var frågan om en bristfällig beredning innebar att den ordning som gäller för hur lagstiftning kommer till i något väsentligt hänseende hade åsidosatts vid tillkomsten av ändringar i vapenlagen. Högsta domstolen konstaterade att beredningen av ändringarna i vapenlagen hade varit bristfällig. Remisstiden hade varit för kort och motiveringen för denna avvikelse var bristfällig. Det saknades dock stöd för slutsatsen att konsekvenserna för den enskilde hade blivit helt outredda eller överblickbara. Bristerna bedömdes därmed inte som så väsentliga att den nya lagstiftningen inte skulle tillämpas.

”Glassplittret i väskan” NJA 2023 s. 265 är ett exempel på när Högsta domstolen kom med ett prejudikat kort tid efter det att en ny lagstiftning hade trätt i kraft. I avgörandet behandlades en ny strafflindringsgrund som avser medverkan i utredningen av någon annans brott. Den nya strafflindringsgrunden infördes den 1 juli 2022. I lagstiftningsärendet som föregick införandet efterlyste Lagrådet en mer utförlig vägledning för rättstillämpningen i fråga om hur stor påföljdsreduktionen i olika fall kan komma att bli. Regeringen uttalade att frågan om reduktionens storlek bör avgöras efter en bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Det var alltså redan tidigt tydligt att det behövdes vägledande praxis för tillämpningen av den nya bestämmelsen. Den 22 november 2022 meddelade Högsta domstolen prövningstillstånd i ett mål som aktualiserade en sådan tillämpning. Avgörandet ”Glassplittret i väskan” kom därefter den 4 april 2023. Högsta domstolen tillämpade den nya bestämmelsen och gav ett och ett halvt års strafflindring med hänsyn till den tilltalades medverkan vid utredningen av en annan persons brottslighet.

Ett annat exempel på ny lagstiftning som aktualiserats i Högsta domstolens prejudikatbildning är det nya brottet sabotage mot blåljusverksamhet, som infördes i januari 2020. Brottet gör det straffbart att angripa eller annars störa polis, räddningstjänst eller ambulanssjukvård på ett sätt som riskerar att allvarligt försvåra eller förhindra genomförandet av ett uppdrag. En av svårigheterna med koppling till den nya lagstiftningen var att bedöma vilka gärningar som ansågs tillräckligt allvarliga för att omfattas av bestämmelsen. I detta sammanhang var Högsta

Ledamöter från Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen vid gemensam fördragning av mål om uttämmande av allmän handling.

domstolen tidig med att ge vägledning och kom med två avgöranden i juni 2021 som tog sikte på vilka gärningar som kan anses ägnade att allvarligt försvåra eller förhindra polisens verksamhet, ”Poliskontrollen på Hässleholmen” och ”Polisjakten i Älvdalen” NJA 2021 s. 457 I och II.

Det nya brottet blåljussabotage blev även särskilt uppmärksammat i samband med olika upplopp runtom i Sverige under våren 2022, vilket ledde till att flera personer åtalades för grovt sabotage mot blåljusverksamhet. Straffskalan för grovt brott är vidsträckt. Den omfattar fängelse i lägst två år till fängelse i högst arton år eller på livstid. Det fanns därför en risk för att tingsrätterna och hovrätterna vid tillämpningen skulle bestäm-

ma straffvärdet för likartade gärningar mycket olika. Eftersom det ofta handlade om flera gärningsmän som samtidigt angrep blåljusverksamheten och tillsammans orsakade stor skada kunde svårigheterna också bestå i att bestämma enskilda straffvärden för var och en av gärningsmännen. I början av 2023 meddelade Högsta domstolen avgörandet ”Påskupploppet i Örebro” NJA 2023 s. 114, som gav vägledning i fråga om bedömningen av gärningens allvar och vilka hänsyn som kunde tas till att en gärning hade begåtts i ett större sammanhang. Tingsrätterna och hovrätten hade bedömt att straffvärdet för gärningarna var fem eller sex års fängelse. Högsta domstolen ansåg däremot att straffvärdet uppgick till tre års fängelse.

Åtalen för blåljussabotage har ökat de senaste åren. Att Högsta domstolen meddelade prejudikat kort tid efter att det nya brottet infördes har gett tingsrätterna och hovrätterna snabb vägledning och underlättat en enhetlig rättstillämpning.

En jämförelse kan göras med de s.k. Göteborgskravallerna som inträffade i juni 2001, som också ledde till en mängd åtal för framför allt våldsamt upplopp. Här rörde det sig visserligen inte om ny lagstiftning. Det som hände i samband med EU-toppmötet var dock en ny företeelse, och det blev en utmaning för domstolarna att veta hur gärningarna skulle rubriceras och vilken påföljd som skulle dömas ut. Under 2002 kom Högsta domstolen med flera avgöranden som behandlade händelserna i samband med EU-toppmötet, "Göteborgskravallerna I" NJA 2002 s. 198, "Sambandscentralen" NJA 2002 s. 489 och "Göteborgskravallerna II och III" NJA 2002 s. 533 I och II. Vid det laget hade dock en mängd andra mål som avsåg åtal för händelserna redan avgjorts och vunnit laga kraft. Genom Högsta domstolens avgöranden sänktes straffen, vilket ledde till att många tilltalade i mål där domarna redan hade vunnit laga kraft ansökte om resning. Möjligheten att beviljas resning vid ändrad praxis är dock ytterst begränsad. När det finns en risk för att en sådan situation uppstår är det därför önskvärt att Högsta domstolen kommer med vägledning kort tid efter ny lagstiftning eller förändrade förhållanden i omvärlden.

Även befintlig lagstiftning ses många gånger i nytt ljus vid nya företeelser i

samhället, vilket ger upphov till behov av ny praxis. Ett exempel på detta är "Vinhandeln på internet" NJA 2023 s. 593, som behandlar e-handel med vin till konsumenterna i Sverige. En sådan försäljningsverksamhet ansågs i det nämnda rättsfallet inte ha ägt rum på plats i Sverige och var därmed inte i strid med den svenska alkohollagen.

Som har redovisats tidigare i artikeln Initiativrätten, kan Högsta domstolens avgöranden även belysa behovet av ny lagstiftning. I ett tillägg till "Flygbolagets medgivande" NJA 2021 s. 1093 behandlas en sådan situation. En dom från EU-domstolen innebar ett klargörande av att det finns krav på en rätt till domstolsprövning och fastställande av att diskriminering skett. Detta medförde enligt Högsta domstolen att överväganden behövde göras om hur svensk processrätt skulle anpassas till de angivna kraven. Övervägandena var dock av sådant slag att dessa lämpligen skulle göras av lagstiftaren och inte av domstolarna i enskilda mål. Efter avgörandet har arbetet med sådana lagändringar inletts.

Som illustrerats är det flera faktorer som kan styra när i tiden det är lämpligt för Högsta domstolen att vägleda genom prejudikat. Det är många gånger önskvärt att prejudikat över ny lagstiftning eller nya företeelser ges kort tid efter det att behovet aktualiseras men ibland kan det finnas skäl att avvakta. Det är dock inte givet att ett relevant mål färdas hela vägen upp till Högsta domstolen just när behovet av ett prejudikat uppstår. I så fall kan Högsta domstolen inte göra mycket annat än att vänta på ett lämpligt mål.

Regeringsformen – en 50-årsjubilar med en lång tradition

Den 6 mars 2024 var det 50 år sedan 1974 års regeringsform utfärdades. Detta har uppmärksammats på flera sätt under året, bland annat i riksdagen. Även vid Högsta domstolen har jubileet högtidlighållits.

Regeringsformen är den mest centrala av Sveriges grundlagar. Den anger hur Sverige ska styras och förutsättningarna för de internationella relationerna, och lägger också fast de rättigheter som tillkommer var och en.

Redan i de medeltida landskapslagarna fanns något som kan sägas föregå den grundlagsfästa rättssäkerheten. I Upplandslagen (1296) uttrycktes det som: *”Land skulu mæþ laghum byggjæs. ok æi mæþ walz wærkum. þy at þa standæ land wæl laghum fylghis”* – land ska med lag byggas och inte med våldsværk, ty landet står sig väl då lagar följs. Det var dock först när kung Magnus Eriksson inordnade riket under en och samma lag på 1350-talet som regeringsformens första föregångare kan sägas ha tillskapats. I landslagen fanns nämligen en kungabalk och en kungaed, i vilken kungen försäkrade att upprätthålla vissa principer om rätt och fel.

Även kung Gustav II Adolf svor en kungaförsäkran då han 1611 tillträdde tronen, och utöver det försäkrade han att i vissa viktigare frågor söka rådets och ständernas samtycke – ett slags makt-delning. Efter kungens död vid Lützen 1632 godkändes Sveriges första regeringsform 1634. Denna hade utarbetats

av rikskanslern Axel Oxenstierna och ändrades genom det så kallade Additamentet 1660. Redan under Gustav II Adolfs regenttid, men särskilt under det senare karolinska enväldet, kom dock principerna om att binda den kungliga makten att spela en allt mindre roll. Efter Karl XII:s död och genom frihetstidens regeringsformer 1719 och 1720 återfördes dock makt till riksdagen i en relativt stor omfattning. Denna fria tid fick sedan sitt slut 1772 med Gustav III:s statskupp och den nya regeringsformen, vilken åter stärkte kungens makt. Kungen skrev sedan själv ett tillägg till regeringsformen – förenings- och säkerhetsakten – som antogs 1789. Genom denna fick kungen en än starkare ställning och adelns makt minskade. När Sverige förlorat kriget mot Ryssland 1809 och därmed bland annat Finland, avsattes kung Gustav IV Adolf. Den för landet kaotiska situationen ledde till ett behov av en ny regeringsform, som skulle begränsa kungamakten och åstadkomma en makt-delning där även riksdag och regering fick inflytande. Efter endast några veckors arbete av konstitutionsutskottet och framför allt dess sekreterare Hans Järta, lades ett förslag fram. 1809 års regeringsform antogs den 6 juni och kom att bestå fram till antagandet av 1974 ▶

Lanseringen av Juridiska fakultetens årsbok, *De Lege 2024*, som tillägnats regeringsformen med anledning av dess 50-årsjubileum.

I förgrunden tidigare och nuvarande hovrättspresidenterna i Svea hovrätt Johan Hirschfeldt och Mari Heidenborg, i samtal med justitierådet och tidigare hovrättspresidenten i Svea hovrätt Anders Perklew (med ryggen mot kameran).

års regeringsform. Den var då en av de äldsta konstitutionerna i världen.

Arbetet med den nya regeringsformen hade sitt ursprung i en vilja att i grundlag befästa det demokratiska styrelseskicket som hade införts 1919 genom besluten om allmän och lika rösträtt för män och kvinnor. Regeringsformen skulle även kodifiera det sätt på vilket det svenska samhället faktiskt hade kommit att styras.

På ett sätt kan 1974 års regeringsform sägas vara ett brott med historien genom att monarkens statsrättsliga funktion avskaffades och med den även den medeltida kungaeden. Men regeringsformen kan också sägas vara en fortsättning på en lång tradition av succesiva anpassningar av konstitutionen.

1974 års regeringsform har under åren ändrats. Viktiga reformer har varit utvidgandet av skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna och införandet av domstolarnas lagprövningsrätt i grundlagen, båda genomförda under 1970-talet. Även 2010 genomfördes en större reform. Bland annat markerades då domstolarnas självständiga ställning, och förutsättningarna för domstolarnas lagprövningsrätt ändrades genom att det så kallade uppenbarhetsrekvisitet utmönstrades.

Helt orörd sedan införandet står endast portalparagrafen:

All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskickskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna.

Historien ekar i dessa ord. Formuleringen kan beskrivas som vår tids sätt att uttrycka att landet ska med lagen byggas. Men paragrafen ger inte endast uttryck för högtidsord. Högsta domstolen beaktar paragrafens sista stycke i många prejudikatmål. Att den offentliga makten ska utövas under lagarna aktualiseras i avvägningen mellan vad Högsta domstolen kan döma över och vad riksdagen har att lagstifta om. Detta är ett sätt som regeringsformen gör sig gällande på i domstolens vardag.

Regeringsformens 50-årsjubileum uppmärksammades på Högsta domstolen genom ett seminarium i samarbete med Högsta förvaltningsdomstolen och Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet. Detta seminarium föranleddes av att Juridiska fakulteten ägnat 2024 års upplaga av dess årsbok till att behandla jubileet. Ett kapitel i boken, av universitetslektorn och docenten Bruno Debenst, placerar in 1974 års regeringsform i ett rättshistoriskt sammanhang och har tjänat som inspirationskälla för denna kortfattade skildring av regeringsformen och den svenska konstitutionella historien.

Högsta domstolens bibliotek och rättsutredningar

Under Högsta domstolens första år var domstolens bibliotek inte större än att det kunde stå uppställt på domarborden i sessionssalen. I dag omfattar samlingen fler än 20 000 titlar och sköts av en heltidsanställd bibliotekarie. Biblioteket spelar också en central roll i domstolens arbete.

Sofia Sternberg började arbeta som bibliotekarie på Högsta domstolen 2016. Hon var tidigare bibliotekarie på juridiska biblioteket vid Uppsala universitetsbibliotek men har dessförinnan arbetat som jurist. Det upplever hon som en stor tillgång i det dagliga arbetet.

– Det gör det enklare både att skaffa sig en överblick över vilket material som finns tillgängligt på ett rättsområde och att sedan ta fram relevant material. När jag får en förfrågan kan jag förhoppningsvis också komma med ytterligare lästips.

Att ha en sådan hög grad av specialisering på ett bibliotek hör emellertid till ovanligheterna i Sverige. ▶

– Jag tror att Högsta domstolen är unik på det sättet. Även en av mina föregångare hade juristexamen. Men nu för tiden finns det knappt några större renodlade juridiska bibliotek kvar. Det är i huvudsak domstolarna, vissa större advokatbyråer, Åklagarmyndigheten och några av universitetsstäderna som fortfarande har sådana. I andra länder förekommer dock ofta större juridiska bibliotek med bibliotekarier som har arbetat som jurister. Ibland har de till och med doktorerat i juridik.

Biblioteket innehåller, förutom juridisk litteratur och rättsfallssamlingar, även stora mängder offentligt tryck och periodiska skrifter. Hur omfattande samlingarna egentligen är vet inte ens Sofia.

– Biblioteket har genom åren utökats kraftigt, bland annat genom donationer och sammanslagningar med andra bibliotek. När de gamla kortkatalogerna ersattes med digitala bibliotekssystem lades inte allt material in i systemet.

Även om biblioteket främst utgörs av sådant som rör svensk rätt innehåller det en del internationellt material, framför allt från de nordiska länderna. När det gäller de utländska delarna är biblioteket praktiskt inriktat snarare än teoretiskt.

– Den internationella litteraturen består mest av kommentarer till förordningar och konventioner. Där finns också standardverk om nordisk rätt. Det gäller särskilt förmögenhetsrätten. De nordiska ländernas lagstiftning på det området liknar varandra, och därför används de verken i relativt stor omfattning.

Liksom domstolen i övrigt har biblioteket på senare år också digitaliserats

allt mer. Numera utgör den största årliga utgiften för biblioteket abonnemang för olika rättsdatabaser.

– I dag finns i princip alla domstolsavgöranden och mycket av den centrala juridiska litteraturen tillgängliga digitalt via rättsdatabaser, och såväl Riksdagen som Kungliga biblioteket har digitaliserat äldre förarbeten. Det finns också ett projekt för att göra äldre juridisk litteratur digitalt tillgänglig för allmänheten utan kostnad på www.juridikbok.se, som jag är engagerad i. Fortfarande används ändå mycket av de äldre och tryckta rättskällorna som finns i bibliotekets magasin. Några saker som jag saknar digitalt är särskilt äldre årgångar av Nytt juridiskt arkiv II, Departementsserien och det äldre svenska författningstrycket – dessa borde verkligen digitaliseras.

På ett eller annat sätt används biblioteket i praktiskt taget alla mål som domstolen avgör. Det sker främst genom att beredningsjurister och justitiesekreterare inför både prövningstillståndsprövningen och den slutliga sakprövningen gör en rättsutredning som belyser frågorna i målet. Rättsutredningarna varierar i omfattning beroende på målets karaktär. När ett mål ska avgöras slutligt är utgångspunkten att samtliga relevanta rättskällor tas fram.

– Det är framför allt inför föredragningen av ett mål som har beviljats prövningstillstånd som biblioteket hjälper till. Det är inte ovanligt att rättsutredningen då omfattar såväl nationella som europarättsliga författningar, förarbeten, rättspraxis och rättsvetenskapliga böcker eller artiklar.

Hur mycket hjälp Sofia därmed behöver bistå med och i vilket skede varierar också.

Christoffer Stanek

Justitiesekreterare

Sofia Sternberg

Bibliotekarie

– Det är mest när det är nödvändigt att ta fram material som berör internationell eller utländsk rätt. Då kan det krävas sökningar i speciella rättsdatabaser eller till och med beställningar från andra bibliotek. De justitiesekreterare som arbetar från Göteborg och Lund behöver jag hjälpa mest eftersom de inte har fysisk tillgång till biblioteket i Stockholm. Det är överlag väldigt olika vilken hjälp som behövs. Några ber först mot slutet av sin rättsutredning om hjälp med att hitta något ytterligare material. Andra ställer mer generella frågor under hela processen.

Själv har Sofia vid det här laget stora kunskaper om hur hon bäst ska söka i biblioteket.

– Jag brukar börja i de mer lättillgängliga källorna som lagkommentarer, andra standardverk och e-tidskrifter för att därefter söka mig vidare genom hänvisningar till andra verk. I vår bibliotekskatalog är en del

böcker även sökbara på kapitelnivå, exempelvis festskriftsartiklar. Man ska inte heller underskatta examensarbeten från juristprogrammen. De innehåller ofta de relevanta källorna på området.

Och att hjälpa till med rättsutredningarna i prejudikatmålen tycker Sofia är särskilt stimulerande.

– Att få följa tankegångarna under rättsutredningen fram till det slutliga avgörandet är oerhört intressant, särskilt i de mer omfattande eller komplicerade målen.

Av de rättsutredningar som hon har hjälpt till med minns hon också några särskilt.

– ”Girjasdomen” NJA 2020 s. 3 var spännande eftersom det var så mycket gammalt material som skulle letas fram. Sedan var det också roligt med allt det internationella i ”Universalitetsprincipen” NJA 2022 s. 796.

Rättsfall i korthet

2024

CIVILRÄTT

Försäkring omfattade de skador som uppstod när taket på ett möbelvaruhus rasade (*"Möbelvaruhuset i Boden"* NJA 2024 s. 52)

Taket på ett möbelvaruhus i Boden rasade in och totalförstörde bl.a. butiksdelen. Ägaren av fastigheten hade en kombinerad företagsförsäkring. Han begärde ersättning av försäkringsbolaget och angav att brister i takkonstruktionen hade orsakat raset. Försäkringsbolaget menade att skadehändelsen var snölast och att detta inte täcktes av försäkringen. Högsta domstolen konstaterade att försäkringen innehöll ett grundmoment som täckte vissa naturskador, såsom snölast, och ett allriskmoment som täckte andra skador. Domstolen kom fram till att ersättning enligt allriskmomentet var utesluten endast för skadehändelser som omfattas av grundmomentet. Allriskmomentet kunde – om skadan var plötslig och oförutsedd – omfatta skadehändelser med koppling både till snölast på tak och bristande byggnadskonstruktion. Enligt domstolen var skadan plötslig och oförutsedd. Ersättning ur allriskmomentet skulle därför utgå.

Förseningsavgifter i konsumentkreditavtal (*"Förseningsavgiften"* NJA 2024 s. 86)

Konsumentombudsmannen väckte talan och yrkade att en bank skulle förbjudas att använda ett avtalsvillkor om att en konsument vid dröjsmål med betalning var skyldig att betala en förseningsavgift. Enligt konsumentombudsmannen stod villkoret i strid med tvingande lagstiftning i inkasso-kostnadslagen. Högsta domstolen kom däremot fram till att villkoret inte stred mot de tvingande reglerna.

Vid ansökan om lagfart kan det krävas samtycke från överlåtarens före detta make även när det gått lång tid sedan äktenskapsskillnaden (*"Samtycke till fastighetsöverlåtelse"* NJA 2024 s. 244)

En man överlät hälften av en fastighet till sin sambo. Fastigheten hade tidigare varit gemensam bostad för mannen och hans dåvarande hustru. Äktenskapet hade upplösts för mer än 30 år sedan, men bodelning hade inte skett. En ansökan om lagfart för sambon vilandeförklarades av inskrivningsmyndigheten eftersom det inte hade getts in något skriftligt samtycke från överlåtarens tidigare maka. Av regler i äktenskapsbalken och jordabalken följer att ett sådant samtycke som regel ska ges in när bodelning inte skett i det tidigare äktenskapet. Högsta domstolen ansåg att kravet på samtycke inte kan efterges enbart på den grunden att lång tid gått sedan äktenskapet upplöstes och avslag överklagandet.

En dom om beviskrav i mål om patientskadeersättning (*"Behandlingsskadan II"* NJA 2024 s. 277)

Enligt patientskadelagen ska vårdgivare ha en patientförsäkring som ger patienter rätt till patientskadeersättning. Ersättning för s.k. behandlingsskador ska lämnas om det föreligger en övervägande sannolikhet för att en personskada har orsakats av en behandling, under förutsättning att skadan på visst sätt hade kunnat undvikas. Patienten har bevisbördan för båda dessa förhållanden. Av patientskadelagen framgår att ett lindrat beviskrav – övervägande sannolikhet

– ska tillämpas i fråga om orsakssambandet. Högsta domstolen slog fast att det lindrade beviskravet ska tillämpas även på frågan om skadan hade kunnat undvikas.

En skolelev blev diskriminerad genom att eleven inte fick tillräckligt stöd
(*”Grundskoleelevens stödbehov”*
NJA 2024 s. 386)

En kommunal skola genomförde en utredning som visade att en grundskoleelev hade behov av s.k. särskilt stöd, men skolan vidtog inte några åtgärder för att ge sådant stöd. Ett halvår senare fick eleven diagnosen autism och bytte då skola. Skolinspektionen kritiserade skolan för att ha brutit mot de krav som skollagen ställer i situationer då särskilt stöd blir aktuellt. Eleven väckte talan mot kommunen och begärde ersättning för diskriminering genom bristande tillgänglighet. Högsta domstolen konstaterade att skolan redan innan diagnosen ställdes hade funnit att eleven behövde särskilt stöd men låtit bli att anordna det. De konkreta följderna blev att eleven under ett halvår, innan diagnosen ställdes, gick miste om stora delar av sin utbildning. Detta var sådana konkreta negativa följder att diskriminering hade skett. Kommunen dömdes därför att betala diskrimineringsersättning med 20 000 kr till eleven.

Skadestånd enligt Europakonventionen var preskriberat
(*”Fosterhemsplaceringen”* NJA 2024 s. 424)

I början av sjuttioalet var en kvinna fosterhemsplacerad av kommunen. I december 2021 väckte hon talan bl.a. för sexuella övergrepp som hon påstod hade förekommit i fosterhemmet. Hon begärde skadestånd och hänvisade till att kommunen försummat sitt tillsynsansvar och kränkt hennes rättigheter enligt Europakonventionen. Högsta domstolen kom fram till att skadeståndskravet var preskriberat. Enligt preskriptionslagen preskriberas en fordran tio år efter tillkomsten om inte preskriptionen avbryts dessförinnan. I domen redovisas hur en tillämpning av preskriptionslagen förhåller sig till Europakonventionens krav. Rätten till skadestånd vid överträdelse av Europakonventionen har utvecklats i rättspraxis sedan 2005. Med anledning av rättsutvecklingen har Europadomstolen

slagit fast att det sedan den 3 december 2009 funnits en generell tillämplig princip i svensk rätt om att skadestånd kan dömas ut för konventionsöverträdelse. Enligt Högsta domstolen ska den dagen också bilda utgångspunkt för preskriptionstiden när en fordran grundas på en äldre överträdelse av Europakonventionen.

Uppdragsgivarens risktagande och riskmedvetenhet vid skatterådgivning
(*”Strukturen”* NJA 2024 s. 445)

Skatteverket upptaxerade delägarna i ett fåmansbolag och beskattade medel som betalats till dem som lön. Delägarna krävde då skadestånd av sin skatterådgivare för vårdslös skatterådgivning. En rådgivare har gentemot sin uppdragsgivare ett ansvar för skada som orsakats av råd som lämnas. För skadeståndsansvar är det normalt sett inte tillräckligt att ett råd inte leder till det som eftersträvats, utan det krävs att rådgivaren har orsakat skadan genom oaktsamhet. Vid bedömningen måste uppdragsgivarens risktagande och riskmedvetenhet beaktas. Skatterådgivningen i det aktuella fallet hade haft stora brister. Delägarna måste emellertid ha förstått att det fanns påtagliga risker med förfarandet och att det innebar att medel fördes ut ur deras bolag utan att beskattas och att de själva tillfördes betydande belopp som inte beskattades. Med hänsyn till delägarnas risktagande och riskmedvetenhet var därför rådgivningen inte skadeståndsgrundande och deras talan ogillades.

Avgörande om vårdnad och umgänge
(*”Det uteblivna umgänget”* NJA 2024 s. 480)

I samband med att två föräldrar separerade 2015 flyttade mamman och barnen, nio och tio år gamla, till ett skyddat boende. De bosatte sig därefter på en plats långt från pappan och hade skyddade personuppgifter. Tingsrätten beslutade om umgänge med pappan, men det kom bara till stånd vid ett fåtal tillfällen. Mamman motsatte sig ytterligare umgänge med hänvisning till risken att barnen skulle avslöja deras bostadsadress. Högsta domstolen gjorde bedömningen att de skyddade personuppgifterna inte var ett tillräckligt skäl för att låta barnens rätt till umgänge stå tillbaka. Mamman hade därför brutit i omsorg om barnen när det gällde

att tillgodose deras behov av kontakt med pappan. Efter en helhetsbedömning kom Högsta domstolen ändå fram till att det var bäst för barnen att mamman fick behålla vårdnaden. Hänsyn togs bl.a. till att ett av barnen hade diagnosen autism och var i ett stort behov av kontinuitet och förutsebarhet i tillvaron. Samtidigt slogs det fast att barnen även fortsättningsvis skulle ha rätt till umgänge med pappan, vilket mamman förelades att vid vite medverka till.

Avgörande om plan- och bygglagen (*"Startbeskedet i Barkaby"* NJA 2024 s. 549)

Vid nybyggnad krävs normalt bygglov. En byggnation som kräver bygglov får inte påbörjas innan byggnadsnämnden har gett ett startbesked. Startbeskedet innefattar ett visst ställningstagande till om byggnaderna, när de är färdigställda, kommer att uppfylla kraven i plan- och bygglagen. En byggnad får normalt inte tas i bruk förrän byggnadsnämnden har gett ett slutbesked. I det aktuella fallet hade byggnadsnämnden beviljat bygglov för nybyggnation av flerbostadshus i Barkarby och gett startbesked. Under byggnationen uppkom fråga om brandkåren på tillräckligt kort tid skulle kunna utrymma de boende. Byggnadsnämnden vägrade slutbesked med hänvisning till brister i brandskyddet. Högsta domstolen slog fast att frågan om flerbostadshuset är anordnat så att kravet på att personer som befinner sig i huset i händelse av brand ska kunna räddas hör till de s.k. tekniska egenskapskraven och att startbeskedet inte innebär att nämnden har tagit slutlig ställning till om de tekniska egenskapskraven är uppfyllda. Startbeskedet utgjorde därmed inte något hinder mot att vägra slutbesked.

Ingen utdelning på inlösta aktier (*"De inlösta preferensaktierna"* 14 november)

I ett aktiebolag, som var ett s.k. avstämningsbolag, hade bolagsstämman beslutat om utdelning till preferensaktieägarna på vissa avstämningsdagar. Innan all utdelning hade skett genomförde bolaget en inlösen av preferensaktierna. Frågan i målet var om aktiebolaget var skyldigt att till de tidigare preferensaktieägarna betala ut den redan beslutade utdelningen trots att aktierna

blivit ogiltiga genom inlösenförfarandet. Högsta domstolen kom fram till att det vid ett beslut om utdelning på en aktie i ett avstämningsbolag, om inte annat föreskrivs, är en förutsättning för utdelningsfordringen att den berörda aktien inte på avstämningsdagen är struken och ogiltig på grund av ett rättsenligt inlösenförfarande. Den fordran som i och för sig uppkom genom det aktuella utdelningsbeslutet var alltså villkorad av aktiens bestånd på avstämningsdagen. Någon rätt till utdelning kunde därför inte göras gällande.

STRAFFRÄTT

En stöld i bostad bedömdes inte som grov stöld

(*"Pianobäraren"* NJA 2024 s. 12)

En man skulle vara bärhjälp vid ett pianoköp och släpptes därför in i säljarens bostad tillsammans med köparen. När säljaren och köparen gick in i ett annat rum tog mannen en plånbok från en jacka i hallen. Tingsrätten och hovrätten dömde mannen för grov stöld. Högsta domstolen uttalade att det förhållandet att stölden skett i en bostad inte medförde att kvalifikationsgrunden "omedelbar närhet" skulle tillämpas på något annat sätt än vad som gäller på andra ställen. Med omedelbar närhet avses att föremålet är fysiskt nära målsäganden. I detta fall var plånboken inte fysiskt nära målsäganden. Det fanns inte heller andra omständigheter som gjorde att brottet skulle rubriceras som grovt. Mannen dömdes för stöld av normalgraden.

Misshandel till döds bedömdes som mord (*"Dödsorsaken"* NJA 2024 s. 36)

En man misshandlade sin sambo synnerligen grovt och hon avled kort därefter. Mannen åtalades för mord. Hovrätten ansåg att även om den mest sannolika dödsorsaken var skadorna i kvinnans hjärna, som orsakats av våldet, fanns det visst utrymme för att döden kunde ha orsakats av förgiftning av läkemedel. Hovrätten dömde därför mannen för synnerligen grov misshandel. Frågan i Högsta domstolen var om våldet och de skador detta medfört hade orsakat kvinnans död. Högsta domstolen slog fast att när det finns flera möjliga orsaker till en effekt är det tillräckligt för straffansvar

att den tilltalades agerande har utgjort en bidragande orsak till följden. Det krävs inte att det har varit den enda orsaken eller att det varit huvudorsaken. Det är en bevisfråga om handlandet haft en viss effekt och det är åklagaren som ska bevisa att orsakssamband föreligger. Högsta domstolen kom fram till att kvinnans hjärnskador var en i vart fall bidragande orsak till hennes död. Högsta domstolen dömde därför mannen för mord till livstids fängelse.

Ett mål om våldtäkt

(NJA 2024 s. 106)

En man åtalades för våldtäkt. Han hade fört upp sina fingrar i sin flickvans underliv, enligt honom i syfte att kontrollera om hon varit otrogen. Högsta domstolen konstaterade att flickvännen vid det aktuella tillfället hade deltagit frivilligt i vissa sexuella handlingar, men att detta inte innebar att andra typer av sexuella handlingar som förekommit vid samma tillfälle också skulle anses frivilliga. Enligt domstolen skilde sig den åtalade gärningen till sin karaktär och sättet som den utförts på tydligt från de handlingar som flickvännen frivilligt deltagit i. Det var en handling som hon inte alls varit inställd på. Högsta domstolen ansåg det vidare klarlagt att mannen förstått att hon inte ville bli utsatt för en sådan handling, men ändå utfört den. Han dömdes för våldtäkt, mindre grovt brott.

Den tilltalade fick inte en rättvis rättegång

(”Läkarvittnet” NJA 2024 s. 166)

En kvinna åtalades för att hon stuckit sin dåvarande make i magen med en kniv. Hon frikändes i tingsrätten. Vid huvudförhandlingen i hovrätten hölls vittnesförhör via videolänk med den läkare som hade opererat mannen. Vid tidpunkten för förhöret var läkaren häktad för grovt narkotikabrott. Åklagaren kände till detta. Hovrätten hade kännedom om att läkaren var häktad, men visste inte för vilken typ av brottslighet. Den tilltalade och hennes försvarare hade däremot inte fått någon information om att läkaren var häktad. Hovrätten, som bl.a. tog fasta på vissa av läkarens uppgifter, dömde kvinnan för grov misshandel och grovt barnfridsbrott. Högsta domstolen fann att åklagaren och kvinnan inte hade varit likställda i processen och att kvinnan

inte haft fullgoda möjligheter att försvara sig mot åtalet. Hovrättens dom undanröjdes och målet återförvisades dit.

En man fälldes för grovt rattfylleri trots invändning om sömnkörning

(”Sömninvändningen” NJA 2024 s. 174)

En alkoholpåverkad man körde nattetid personbil i cirka sju kilometer innan färden tog slut uppe på en rondell. Mannen, som åtalades för grovt rattfylleri, invände att han hade kört bil i sömnen. Högsta domstolen klargjorde att den straffrättsliga betydelsen av sömngång bör bedömas som en fråga om uppsåt. Uppsåt förutsätter att gärningsmannen varit i någon grad medveten om sitt handlande. Domstolen konstaterade att det var fråga om ett ganska komplext och utdraget handlande, som innefattat ett inte obetydligt antal observationer, trafikmässiga avgöranden och handlingsmanövrar. Det framstod som ytterst osannolikt att mannen skulle ha varit så omedveten om sammanhanget och omgivningen att han inte under färden förstått att han kört bil. Mannen ansågs ha haft uppsåt och dömdes för grovt rattfylleri.

Beslag av ett minneskort med journalistiskt material var i strid med yttrandefrihetsgrundlagen

(”TV4:s minneskort” 2024 s. 502)

En fotograf från TV4 misstänktes ha filmat i eller in i en rättssal under en domstolsförhandling, vilket är straffbelagt. Polismyndigheten beslutade att ta kamerans minneskort i beslag. Frågan var om beslaget var förenligt med anskaffarfriheten och förbudet mot hindrande åtgärder. Yttrandefrihetsgrundlagen innehåller vissa grundläggande principer som styr vilka offentliga ingripanden som får göras när det gäller material som skyddas av grundlagsregleringen. En sådan princip är anskaffarfriheten. Den innebär att det står var och en fritt att anskaffa uppgifter i vilket ämne som helst i syfte att meddela eller offentliggöra dem i ett grundlagsskyddat medium. Förbudet mot hindrande åtgärder innebär att det inte är tillåtet för en myndighet att på grund av innehållet förbjuda eller hindra framställning, offentliggörande eller spridning bland allmänheten av en artikel eller annat skrivet material eller av program eller teknisk upptagning. Högsta domstolen ▶

klargjorde att en tillämpning av rättegångsbalkens fotograferingsförbud inte strider mot anskaffarfriheten i grundlagarna. Skälet till detta är att straffbestämmelsen endast avser sättet för anskaffande, något som inte omfattas av grundlagsskyddet. Det aktuella beslaget av journalistiskt material stod däremot i strid med förbudet mot hindrande åtgärder. Det saknades därför grund för att ta minneskortet i beslag.

En lärare frikändes från sexuellt ofredande (*"Lärares kommentar" NJA 2024 s. 564*)

Under en lektion provade en 15-årig elev ett tyngdyftarbälte genom att spänna fast det utanpå sin tröja. När läraren såg detta sade han "oj vilka stora bröst du fick nu". Tingsrätten och hovrätten dömde läraren för sexuellt ofredande till dagsböter. För att någon ska dömas för sexuellt ofredande krävs att gärningen har haft en tydlig sexuell inriktning eller prägel. Enligt Högsta domstolen framstod lärarens kommentar som en spontan reaktion på vad som hände och innefattade inte någon annan sexuell koppling än att det avsåg just elevens bröst. Uttalandet var enligt domstolen opassande och olämpligt, men ansågs inte ha en sådan tydlig sexuell inriktning eller prägel att det faller inom det straffbara området. Högsta domstolen frikände därför läraren.

En begäran om utlämnande av filmmaterial avslogs (*"Det filmade upploppet" 20 september*)

I samband med att en demonstrant brände en koran utbröt ett upplopp. Ett antal fotografer filmade detta för nyhetsrapportering. Efter händelserna inleddes en förundersökning som bl.a. avsåg frågan om några av demonstranterna hade gjort sig skyldiga till grovt sabotage mot blåljusverksamhet. Mediebolagen ville inte frivilligt lämna ut sitt råmaterial från händelserna och åklagaren vände sig till domstol och begärde att materialet skulle lämnas ut. Högsta domstolen gjorde bedömningen att det inte fanns någon risk för att ett utlämnande skulle innebära att mediebolagens källor röjdes, men konstaterade samtidigt att det handlade om material som hade inhämtats i publicistiskt syfte och som mediebolagen i grunden hade ett starkt intresse av att inte behöva lämna ut. Eftersom åklagaren inte hade pre-

ciserat brottsmisstankarna, ansåg domstolen att det inte gick att bedöma om åklagarens intresse av att få tillgång till materialet var tillräckligt starkt för att mediebolagens intressen skulle få ge vika. Åklagarens framställan avslogs därför.

Hänsyn togs till barnets bästa vid valet av påföljd för en förälder som hade ensam vårdnad om ett barn

(*"Mammans näringspenningtvätt" 24 oktober*)

En förälder dömdes av hovrätten för bl.a. näringspenningtvätt, grovt brott, till fängelse i ett år och sex månader. Högsta domstolen kom fram till att brottslighetens straffvärde motsvarade fängelse i ett år. Domstolen framhöll att straffvärdet av en näringspenningtvätt inte på samma sätt som vid penningtvättsbrott kan kopplas till straffvärdet hos förmögenhetsbrott, eftersom åklagaren vid näringspenningtvätt inte behöver styrka att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Högsta domstolen konstaterade vidare att när påföljden för en förälder ska bestämmas kan straffets negativa konsekvenser för hans eller hennes barn påverka straffmätning och påföljdsval. Betydelsen av ett barns intressen har konkretiserats och i viss grad förstärkts genom att Barnkonventionen numera gäller som svensk lag. Domstolen kom fram till att barnet skulle drabbas oproportionerligt och orimligt hårt om föräldern dömdes till fängelse och att det vore klart oförenligt med barnets bästa. Föräldern dömdes därför till villkorlig dom och dagsböter.

Bedrägeri genom falska uppgifter vid ansökan om bolån (*"Bolånebedrägeriet" 20 november*)

En person köpte en bostadsrätt och beviljades i samband med detta ett lån på drygt 1,5 miljoner kr. I låneansökan angav bolånekunden en betydligt högre inkomst än sin verkliga och han lämnade felaktiga uppgifter om att han saknade skulder och hade fast anställning. Tillsammans med ansökan ingavs falska lönebesked och arbetsgivarintyg. När banken senare fick kännedom om detta sade banken upp lånet, vilket inte innebar någon faktisk förlust för banken. Högsta domstolen konstaterade att skada vid kreditbedrägerier föreligger

om långgivaren till följd av ett vilseledande får en mer osäker fordran än vad som kan bedömas utifrån uppgifterna i låneansökan, eller med andra ord att den beviljade krediten inneburit en större risk för förlust än vad som funnits anledning att räkna med. Redan risken för slutlig förlust innebär ekonomisk skada vid bedrägeri. Så är fallet även om förlusten aldrig faktiskt realiseras. Bolånekunden dömdes därför för grovt bedrägeri medelst brukande av falsk handling. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och böter.

En arbetsgivares ingripanden mot en anställds mediauttalanden bedömdes som brottsliga

(”Vårdföretagets erinran” 20 november)

Två företrädare för ett vårdföretag hade gett en anställd en skriftlig erinran för kritiska uttalanden som hon gjort i media om företagets hantering av covid-19-pandemin. Sedan 2017 finns en särskild lag som ger anställda i vissa privata företag samma rätt som offentliganställda att lämna uppgifter till media, utan att riskera repressalier. Endast vissa särskilt utpekade ingripanden från arbetsgivarens sida är straffbara. Högsta domstolen konstaterade att en varning som en arbetsgivare ger en anställd för att han eller hon använt sin meddelarfrihet kan innebära att arbetsgivaren gör sig skyldig till en straffbar åtgärd. För att det ska bli fråga om ett straffbart agerande krävs att varningen har ett påfallande skarpt budskap. Högsta domstolen ansåg att meddelandet i det aktuella fallet hade ett sådant budskap. Det var därför fråga om ett straffbart meddelande av en disciplinpåföljd. Högsta domstolen fastställde hovrättens dom på dagsböter.

Ett vistelseförbud under villkorlig frigivning som omfattade den dömdes bostad var inte proportionerligt

(”Vistelseförbudet i bostaden” 19 december)

En person var villkorligt frigiven från ett fängelsestraff. Kriminalvården beslutade att han inte fick vistas inom vissa områden som också innefattade hans bostad. Högsta domstolen konstaterade att det krävs att en sådan tvångsåtgärd är proportionerlig. Förbudet ska minska risken för att den dömda återfaller i brott eller annars underlätta den dömdes anpassning i samhället. Eftersom ett förbud att vistas i bostaden är en mycket ingripande åtgärd krävs det att Kriminalvården kan anföra åtminstone någon tydlig, konkret omständighet för åtgärden som kan kopplas till just bostaden. I det aktuella fallet hade någon sådan omständighet inte angetts och den dömda hade genom beslutet blivit bostadslös. Det krävdes endast en mindre justering av vistelseförbudet – att en kort vägsträcka undantogs – för att bostaden inte skulle omfattas. Domstolen bedömde därmed att det inte var proportionerligt att vistelseförbudet skulle omfatta bostaden.

Straffrättsligt ansvar vid brister i tillsynen av ett barn

(”Hökmossebadet” 20 december)

En pappa bad sin vuxne son att se till tre yngre syskon som befann sig på en badbrygga. Ett av syskonen som var tre år föll i vattnet och höll på att drunkna. Tingsrätten och hovrätten dömden den vuxne sonen för vållande till kroppsskada. Högsta domstolen prövade vad som krävs för att någon ska anses ha åtagit sig att tillfälligt ha uppsyn över ett barn på ett sådant sätt att ett straffrättsligt ansvar kan inträda vid underlåtenhet att fullgöra åtagandet. Domstolen kom fram till att det krävs att den som åtar sig ansvaret har förmåga att klara av uppgiften och även har förstått innebörden av sitt åtagande. Kravets andra led ansågs inte uppfyllt i detta fall. Den vuxne sonen frikändes.

Några händelser under året

19 januari

Justitierådet Johan Danelius närvarande vid den internationella brottmålsdomstolen ICC:s öppningsceremoni och seminarium i Haag.

26 januari

Avdelningsordföranden Gudmund Toijer och justitierådet Stefan Johansson närvarade vid Europadomstolens öppningsceremoni och seminarium i Strasbourg.

14 februari

Ombyggnationen av Högsta domstolens huvudentré med ny säkerhetsgenomgång invigdes. Vid invigningen närvarade bl.a. Domstolsverkets generaldirektör Thomas Rolén, ett antal domstolschefer och flera av de som varit involverade i planering och genomförande av ombyggnationen.

10 april

Högsta domstolen besöktes av Kronprinsessan Victoria och Prins Daniel med delegation. Närvarade från Högsta domstolen gjorde ordföranden Anders Eka, avdelningsordföranden Gudmund Toijer, justitierådet Malin Bonthron, kanslichefen Jens Wieslander, justitiesekreteraren Anton Dahllöf, beredningsjuristen Sonia Sadik samt administrativa fiskalerna Oskar Persson och Ingrid Axelsson.

22 april

Högsta domstolen besökte Örebro tingsrätt. Besöket avslutade Högsta domstolens studiebesöksprojekt, som inneburit att alla tings- och hovrätter i landet erbjudits ett besök av eller till Högsta domstolen. Från Högsta domstolen deltog justitierådet Svante O. Johansson, beredningschefen Sofie Westlin, justitiesekreteraren Axel Johnsson, beredningsjuristen Amanda Wigow, domstolshandläggaren Charlotta Luthman och administrativa fiskalen Ingrid Axelsson.

1–3 maj

Ordföranden Anders Eka deltog vid EU-domstolens domarmöte i Luxemburg.

17 maj

Högsta domstolen tog emot ett besök från gymnasieelever från Katedralskolan i Lund. Från Högsta domstolen deltog justitierådet Johan Danelius, kanslichefen Jens Wieslander samt administrativa fiskalerna Oskar Persson och Ingrid Axelsson.

26–29 maj

Ordföranden Anders Eka deltog vid ett möte i Dublin, Irland, som arrangerades av Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union.

3 juni

Högsta domstolen, Högsta förvaltningsdomstolen och Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet arrangerade gemensamt lanseringen av Juridiska fakultetens årsbok, De Lege 2024, som tillägnats regeringsformen med anledning av dess 50-årsjubileum.

9 juni

Finalen av den Nordiska Rättgångstävlingen om de mänskliga rättigheterna ägde rum på Högsta domstolen. Justitieråden Eric M. Runesson och Johan Danelius medverkade som domare i tävlingen.

22–23 augusti

Flera justitieråd, justitiesekreterare och beredningsjurister från Högsta domstolen deltog i det Nordiska juristmötet i Köpenhamn, Danmark.

28–30 augusti

Kanslichefen Jens Wieslander deltog i ett möte för kanslicheferna i de nordiska högsta domstolarna som arrangerades i Reykjavik på Island.

4–6 september

Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen anordnade

gemensamt ett möte för presidenterna för de högsta domstolarna i Norden. Mötet hölls i Tällberg. Från Högsta domstolen deltog ordföranden Anders Eka, avdelningsordföranden Gudmund Toijer och kanslichefen Jens Wieslander.

9–12 september

Högsta domstolen tog emot en domare från franska Cour de Cassation, inom ramen för ett utbytesprogram som anordnas av Network of Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union.

10 september

Ordföranden Anders Eka deltog vid Riksdagens öppnande.

19 september

På Högsta domstolen anordnades en träff för pensionerade och nuvarande justitieråd.

20 september

Högsta domstolen tog emot ett besök från Norra Dahls nämndemannaförening. Från Högsta domstolen deltog kanslichefen Jens Wieslander och administrativa fiskalen Mattias Lindner.

27 september

Ordföranden Anders Eka deltog vid uppmärksammandet av Göteborgs tingsrätts 400-årsjubileum.

27 september

Högsta domstolen tog emot ett besök från Nämndemannaföreningen i Värmland. Från Högsta domstolen deltog kanslichefen Jens Wieslander samt administrativa fiskalerna Ingrid Axelsson och Mattias Lindner.

2–5 oktober

Ordföranden Anders Eka deltog i en konferens i Aten, Grekland, som arrangerades av Network of Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union. Vid konferensen behandlades frågor om bl.a. europarättens påverkan på nationell rätt och domaryrkets attraktivitet.

Bild från Kronprinsessan Victoria och Prins Daniels besök till Högsta domstolen.

23 oktober

Högsta domstolen tog emot ett besök från Greklands högsta förvaltningsdomstol. Från Högsta domstolen deltog justitierådet Eric M. Runesson, beredningschefen Jenny Engvall samt administrativa fiskalerna Ingrid Axelsson och Mattias Lindner.

23–24 oktober

Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen arrangerade gemensamt höstens Stockholmspaket, under vilket ett femtiotal assessorer från landets hovrätter och kammarrätter besökte flera statliga arbetsgivare i Stockholm, däribland Högsta domstolen, JO, JK och Regeringskansliet. Från Högsta domstolen deltog justitieråden Stefan Reimer, Malin Bonthron och Petter Asp, samt justitiesekreterarna Mathilda Rydstern, Veronica Olofsson och Leo Nilsson Nannini.

5 november

Högsta domstolen tog emot ett besök från Hälsinglands nämndemannaförening. Från Högsta domstolen deltog kanslichefen Jens Wieslander och administrativa fiskalen Mattias Lindner.

6 november

För ledamöterna i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen arrangerades på Högsta domstolen ett seminarium med bl.a. en extern talare från Stockholms universitet. Från Högsta domstolen talade justitierådet Petter Asp.

20 november

Högsta domstolen tog emot ett besök från europeiska domare och åklagare som besökte Sverige inom ramen för European Judicial Training Network's utbytesprogram AIAKOS. Från Högsta domstolen deltog avdelningsordföranden Gudmund Toijer, kanslichefen Jens Wieslander samt administrativa fiskalen Mattias Lindner.

4 december

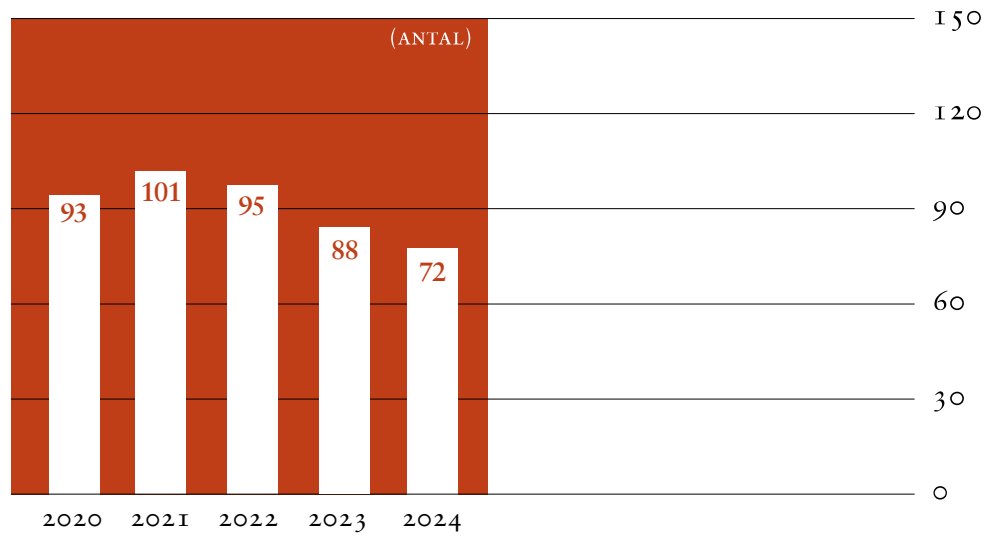
Högsta domstolen tog emot justitieminister Gunnar Strömmer med delegation. Från Högsta domstolen medverkade ordföranden Anders Eka, avdelningsordföranden Gudmund Toijer, justitieråden Agneta Bäcklund och Stefan Johansson, kanslichefen Jens Wieslander, beredningschefen Jenny Engvall samt administrativa fiskalerna Ingrid Axelsson och Mattias Lindner.

9 december

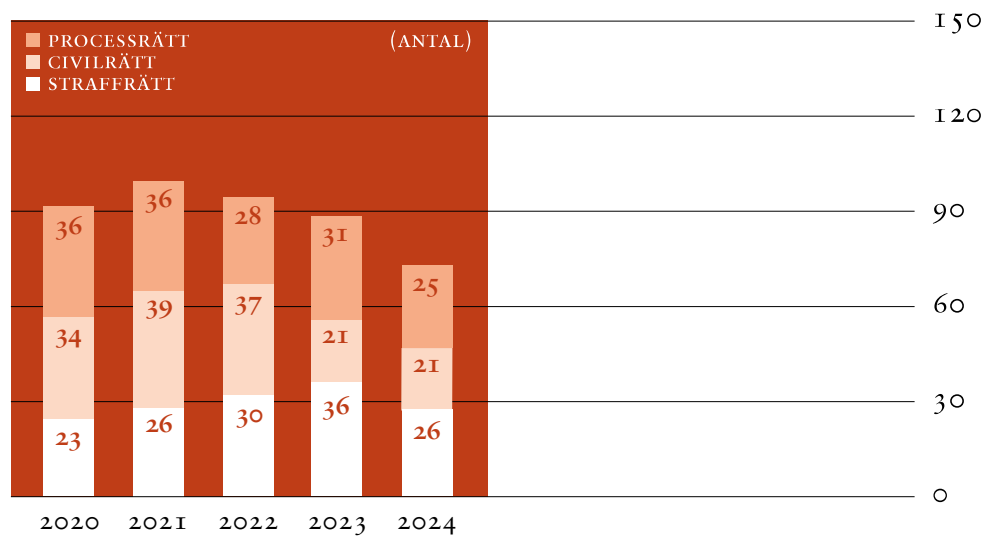
För medarbetarna vid Högsta domstolen anordnades ett straffrättsligt seminarium med externa talare från Uppsala universitet och Straffreformutredningen. Från Högsta domstolen deltog ordföranden Anders Eka samt justitieråden Agneta Bäcklund, Stefan Johansson, Petter Asp och Anders Perklev.

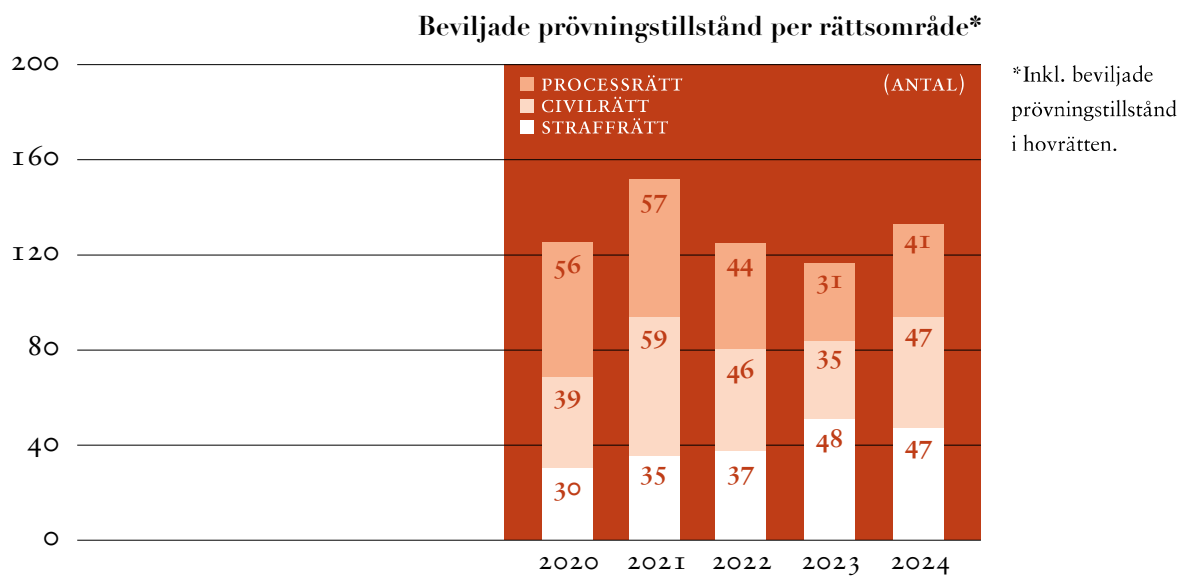
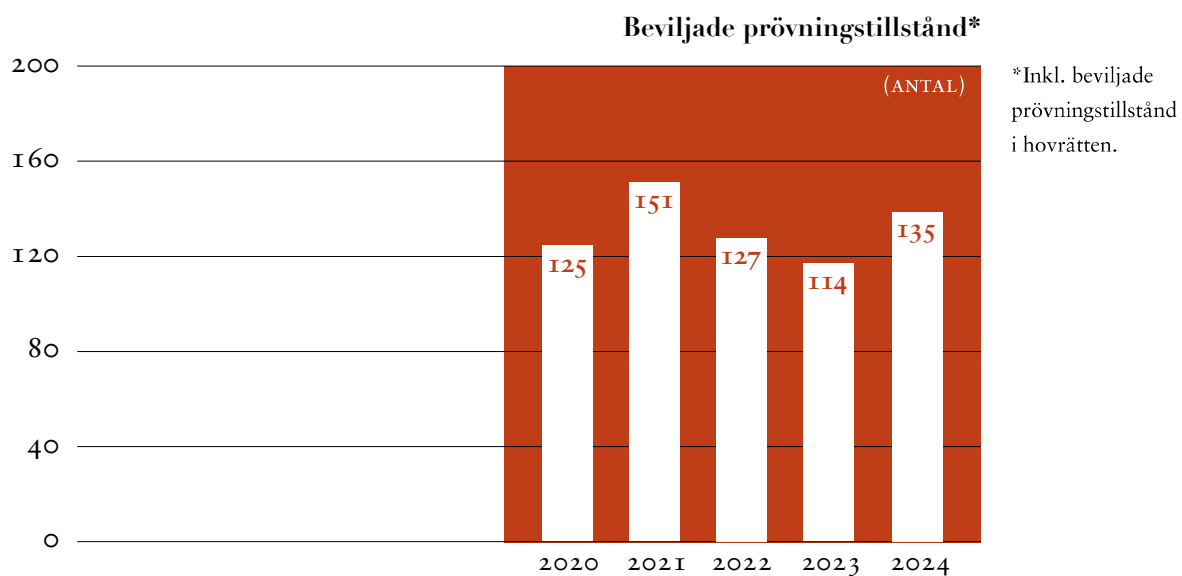
STATISTIK

Prejudikat

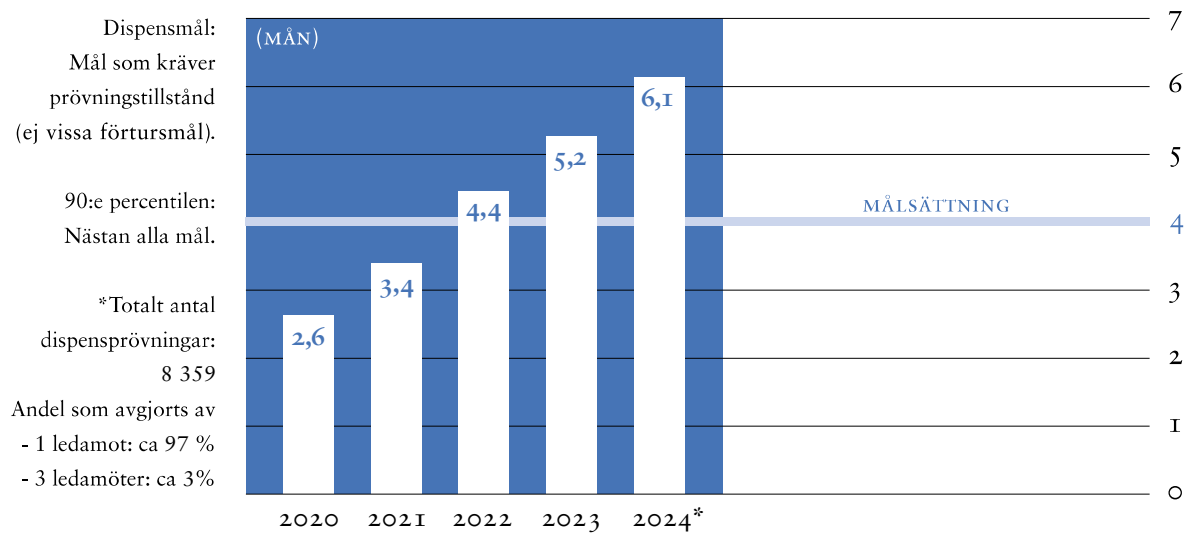
Prejudikat per rättsområde

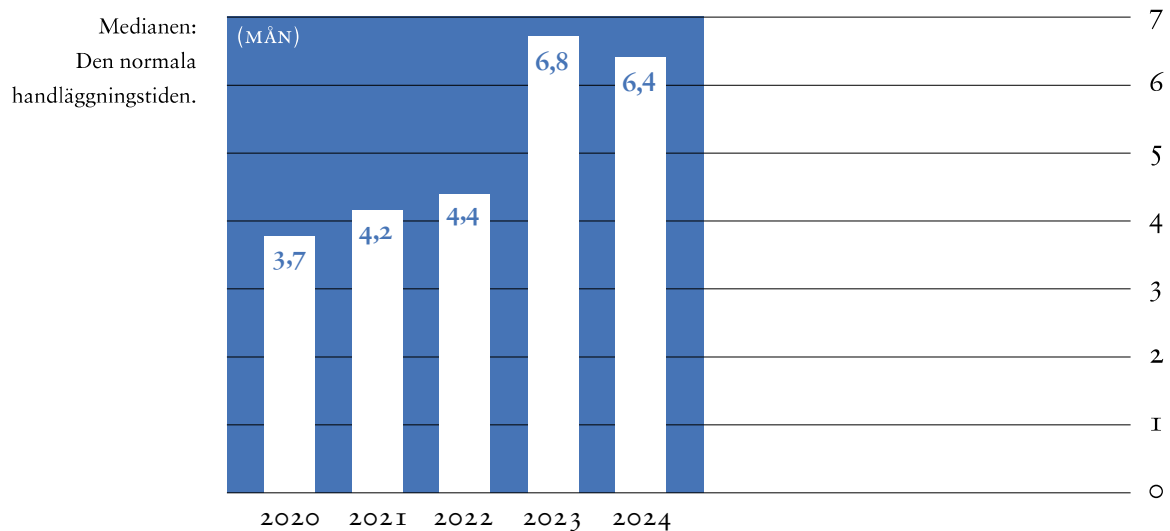

Handläggningstider dispensmål (90:e percentilen)

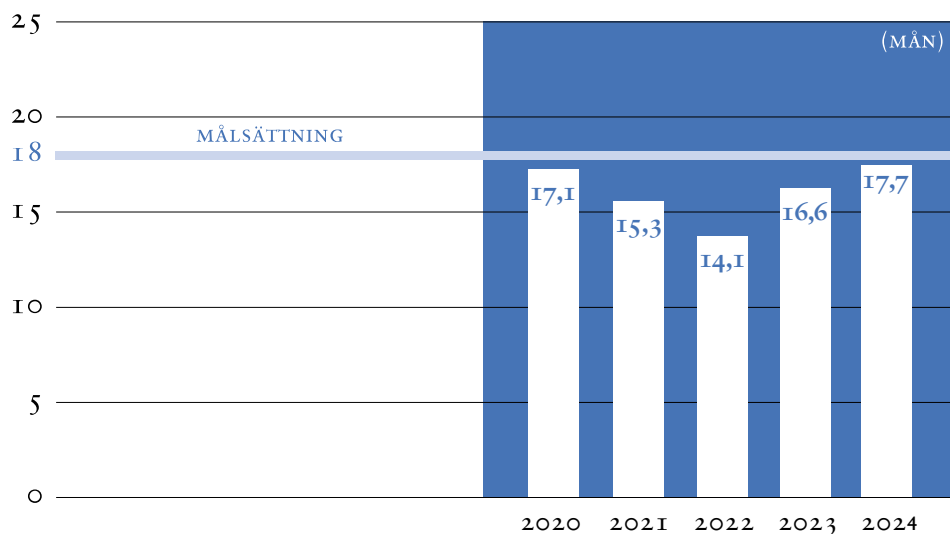
Tid till beslut i frågan om prövningstillstånd

Handläggningstider tid till beviljade prövningstillstånd (medianen)

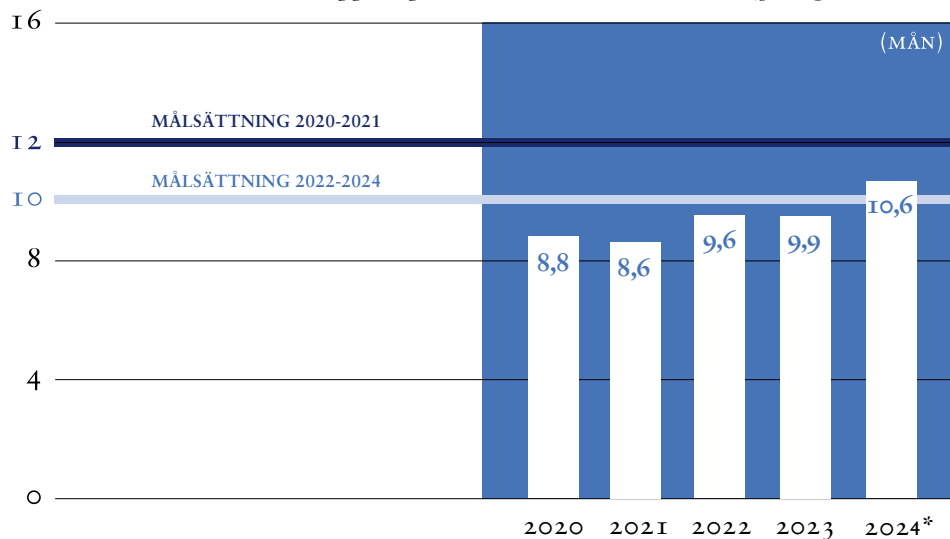
Handläggningstider dispenserade mål (90:e percentilen)

Dispenserade mål:
Mål som har beviljats
prövningstillstånd
(ej vissa förtursmål).

90:e percentilen:
Nästan alla mål.

Handläggningstider extraordinära mål (90:e percentilen)

Extraordinära mål:
Resning, klagan över
domvilla m.fl.

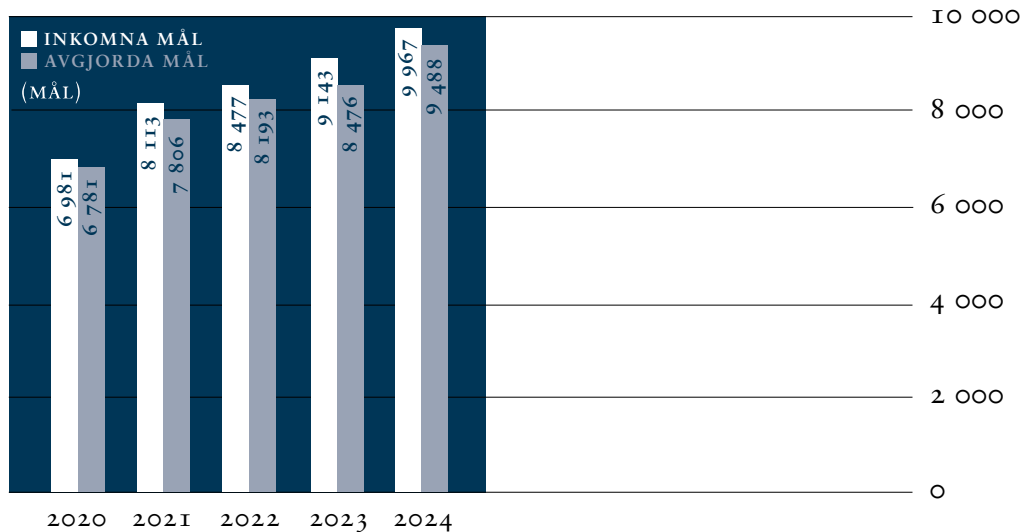
90:e percentilen:
Nästan alla mål.

* Totalt antal
avgjorda mål: 779

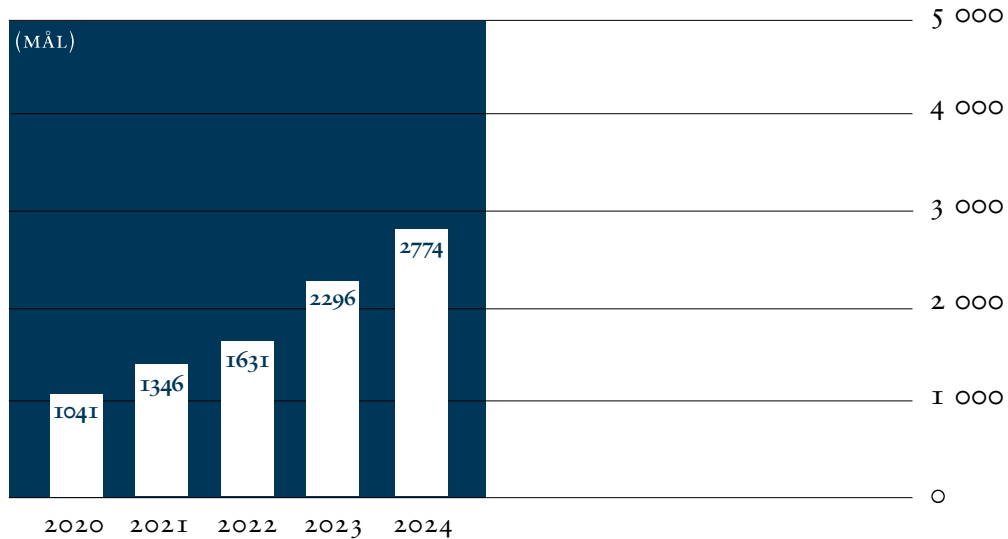
Andel som avgjorts av
- 1 ledamot: ca 92%
- 3 ledamöter: ca 7%
- 5 ledamöter: ca 1%

Totalt antal inkomna och avgjorda mål

Totala balanser

Högsta domstolens ledamöter

ANDERS EKA	FÖDD 1961	LEDAMOT SEDAN 2013, ORDFÖRANDE SEDAN 2018
GUDMUND TOIJER	FÖDD 1956	LEDAMOT SEDAN 2007, AVDELNINGSORDFÖRANDE SEDAN 2016
AGNETA BÄCKLUND	FÖDD 1960	LEDAMOT SEDAN 2010
SVANTE O. JOHANSSON	FÖDD 1960	LEDAMOT SEDAN 2011
DAG MATSSON	FÖDD 1957	LEDAMOT SEDAN 2012 (SAKNAS PÅ BILDEN)
STEFAN JOHANSSON	FÖDD 1965	LEDAMOT SEDAN 2016
PETTER ASP	FÖDD 1970	LEDAMOT SEDAN 2017
MALIN BONTHRON	FÖDD 1967	LEDAMOT SEDAN 2017
ERIC M. RUNESSON	FÖDD 1960	LEDAMOT SEDAN 2018
STEFAN REIMER	FÖDD 1962	LEDAMOT SEDAN 2019
CECILIA RENFORS	FÖDD 1961	LEDAMOT SEDAN 2019
JOHAN DANELIUS	FÖDD 1968	LEDAMOT SEDAN 2020
JONAS MALMBERG	FÖDD 1962	LEDAMOT SEDAN 2022
CHRISTINE LAGER	FÖDD 1962	LEDAMOT SEDAN 2022
ANDERS PERKLEV	FÖDD 1960	LEDAMOT SEDAN 2023
MARGARETA BRATTSTRÖM	FÖDD 1966	LEDAMOT SEDAN 2023

Postadress: Box 2066, 103 12 Stockholm
Besöksadress: Riddarhustorget 8, Stockholm